

IŠEIVIJOS BIBLIOTEKŲ IR SKAITYMO KLAUSIMAI JAV LIETUVIŲ PERIODIKOJE (IKI 1904 M.)

Remigijus Misiūnas | Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto
Knygotyros ir leidybos tyrimų katedra
Universiteto g. 3, LT-0513, Vilnius, Lietuva
El. paštas remigijus.misiunas@kf.vu.lt

Lietuvių išėivijoje XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje augant dėmesiui švietimui, skatinant savišvietą ir skaitymą, didėjo dėmesys bibliotekoms. Jų būtinumas aptarinėtas išėivių spaudoje švietimo, savišvietos ir skaitymo klausimų kontekste, taip pat ir jų veiklai skirtose publikacijose. Nuo XIX a. paskutinio dešimtmečio pradžios ėmė rastiis privačios ir visuomeninio pobūdžio išėivių bibliotekos, taip pat stengtasi, kad lietuvišką spaudą komplektuotų JAV miestų, kur gyveno nemažai lietuvių, viešosios bibliotekos. Nepaisant deklaruoto bibliotekų steigimo nesudėtingumo, išėivijos sąlygomis tai buvo sunkiai sprendžiama problema, todėl jas kuriant dalyvavo įvairios institucijos, matoma bibliotekų steigimo ir jų gyvybingumo užtikrinimo būdų paieška. Straipsnyje nagrinėjami šie klausimai, taip pat bibliotekų santykis su tuo metu besiplėtusia išėivių leidyba.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: *bibliotekos, lietuvių išėivija, leidyba, skaitymas.*

ĮVADINĖS PASTABOS

Biblioteka – įvairiapusis reiškinys. Tai liudija ir jos apibūdinimas: biblioteka – privatus ar visuomeninis knygų rinkinys; švietimo įstaiga, renkanti, komplektuojanti, saugojanti knygas ir leidžianti jomis naudotis visuomenei. Neretai dėl istorinių aplinkybių stebimas vienu ar kitu jos veiklos aspektu reikšmės išaugimas. Tai galima pasakyti ir apie bibliotekų svarbą lietuvių išėivijoje iki 1904 m. Bibliotekos buvo siejamos su švietimo ir savišvietos sklaida, skaitymo įgūdžių formavimu mažarašėje to meto lietuvių išėivijoje, tautinės savimovės ugdymu ir spaudos išsaugojimu ateinančioms kartoms. Sykiu į jas žvelgta kaip į ideologijos sklaidos kanalą išėivijoje formuojantis iš pradžių dešiniajai (katalikiškai) ir kairiajai (laisvamanių, socialistų), o vėliau ir vidurio (tautin-

kų, liberaliai) srovėms. Tačiau minėtas mažaraštingumas atsiliepė bibliotekų kūrimo ir jų pačių veiklai.

Šis straipsnis pratęsia ankstesnį autoriaus tyrimą, kurio rezultatai apibendrinti „Knygotyros“ 69 tome (2017 m.) paskelbtame straipsnyje „JAV lietuvių švietimo, savišvietos ir skaitymo klausimai išėivijos periodikoje (iki 1904 m.)“. Straipsnio tikslas – išanalizuoti JAV lietuvių išėivijos (tiek JAV, tiek kitose šalyse) bibliotekų situaciją ir pastangas kaupti lietuviškąją spaudą kitataučių bibliotekose iki 1904 m. Ši chronologinė riba pasirinkta atsižvelgiant į tai, kad šiuos metus galima laikyti tam tikra pradinio išėivių bendruomenės kūrimosi, religinių, visuomeninių, kultūrinių ir kitų struktūrų pradinio formavimosi periodo pabaiga, nes nuo 1905 m. dėl įvykių Rusijoje pradėjo keistis Lietuvą paliekančių asmenų sudėtis, tarp jų ėmė daugėti labiau išsilavinusių asmenų, o jų įsijungimas į išėivių bendruomenę spartino integracijos procesus, darė juos kokybiškesnius. Straipsnio uždaviniai: ištirti išėivijos atstovų požiūrius į bibliotekų reikšmę, išanalizuoti lietuviškų bibliotekų steigimo procesus ir jų veiklos specifiką, taip pat pastangas kaupti lietuvišką spaudą kitataučių bibliotekose.

Straipsnio rengimą apsunkino tai, kad vadinamosios pirmosios išėivijos bangos bibliotekos kol kas lieka už tyrinėtojų dėmesio ribų. Tik Antano Ambrose'o „Chicagos lietuvių istorijoje“ (Chicago, 1967) pasisėkė rasti keletą vietos lietuvių bibliotekų paminėjimų. Išimtis būtų 1863 m. sukilimo dalyvių Paryžiuje įsteigtos „Želmens“ draugijos biblioteka, kuri analizuota dar 1963 m. „Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimuose“ paskelbtame V. Abramavičiaus straipsnyje „Paryžiaus lietuvių draugija „Želmuo“ ir jos biblioteka“. Tad pagrindinis informacijos šaltinis yra to meto išėivijos periodika (fragmentiški JAV išlikę to meto išėivijos archyvai autoriaus buvo tyrinėti vizitų JAV metu, tačiau juose medžiagos apie bibliotekas nerasta). Rengiant straipsnį remtasi peržiūretais Lietuvos bibliotekose saugomais įvairios apimties laikraščių komplektais. Tyrimą sunkino anuometinė terminija, kai vietoj „bibliotekos“ termino buvo vartojami „knygyno“ („knygynčios“) ir „skaitinyčios“ terminai, tad nelengva atskirti, kada omenyje turėta biblioteka, o kada – skaitykla, išskyrus atvejus, kai vienu metu būdavo kalbama, pavyzdžiui, apie „knygyną“ su „skaitinyčia“.

BIBLIOTEKŲ VIZIJA IŠEIVIJOJE

Kaip minėta, bibliotekų kūrimo idėja išėivijoje dažnai sieta su švietimo, savišvietos ir skaitymo svarba, taip pat garsinta ir atskirai. 1897 m. ji net buvo viena iš trijų išėivijoje svarstytų svarbiausių idėjų (kitos dvi buvo

emigrantų namai JAV ir bendra išeivių spaustuvė Tilžėje¹), nors, palyginti su kitomis, sulaukė mažokai pritarimo². Taip pat apie bibliotekas neretai rašyta korespondencijose iš įvairių lietuvių telkinių (kaip tuo metu buvo įprasta vadinti – kolonijū).

Kai kurie išeivijoje atsidūrę asmenys pirmą su bibliotekomis susijusią patirtį įgijo dar mokydami Lietuvoje ar tuometinės Rusijos gimnazijose ar net universitetuose, taip pat domėdamiesi kultūriniu kitų šalių gyvenimu ir, kaip buvo dažna tuo metu išeivijoje, populiarinant kokią idėją, taip ir raginant steigti bibliotekas naudotasi kitataučių pavyzdžiais. Sakysim, „Vienybė lietuvių“ akcentavo, jog kai kuriose šalyse, pavyzdžiui, Norvegijoje ar Suomijoje, buvo ne tik steigiamos bibliotekos, bet knygos vežiotos skaitytojams į namus³. Naudotasi ir lenkų, XIX a. pabaigoje įkūrusių daug bibliotekų Vokietijos valdytose lenkiškose žemėse, patirtimi⁴. Atsidūrę JAV, išeiviai turėjo progą susipažinti ir su vietos viešosiomis bibliotekomis. Jų istorija skaičiuojama nuo 1833 m., kai mažame Naujojo Hampšyro miestelyje buvo įkurta pirmoji biblioteka, o sparti jų plėtra prasidėjo XIX a. 6-ajame dešimtmetyje įsteigus viešąją Bostono biblioteką⁵.

Kaip minėta, bibliotekų steigimas išeivijoje glaudžiai sietas su lavinimo(si) uždaviniais, jos įsivaizduotos kaip vieta, kur išeiviai būtų galėję pasikalbėti apie *tėvyniškus reikalus*, tapti *geresniais tėvynainiais*, prasilavinti ir net būti *priskirti prie inteligentų*⁶ dėl pagerintų skaitymo įgūdžių, o dauguma apskritai būtų išmokę ir skaityti, ir rašyti⁷. Anot amžininkų, biblioteka buvo ideali išeitis tuo metu veikusioms daugiau kaip šimtui pašalpiųjų draugijų pasirūpinti narių švietimu, nes nemokantiems skaityti būtų buvę galima užsakyti vadovėlių, iš kurių raštingi nemokamai ar už tam tikrą mokestį būtų mokę juos skaityti, o jeigu beraščiai būtų pasisakę prieš spaudos įsigijimą, draugija būtų galėjusi *uzskiszi gerkles, pasakius, kad tai dauguma nori*. Tuo labiau kad, atsiradus bibliotekai, šykštėje, bet priversti skirti jai pinigų, vis kada gailėdami duotų centų, būtų pavartę gautus leidinius ir gal kada radę ko nors sau naudingo, taip pamažu įprasdami prie skaitymo *ir savo tamsų protą apszvies mokslo spinduliais*⁸.

Bibliotekos įsivaizduotos kaip vieta, kur susirinkus paskaityti vakarais būtų buvę galima geriau susipažinti⁹, priemonė pakelti išeivių *protui ir dorai*, išvadavimui iš *szinkorių nagų*, t. y. alternatyva, ypač krizių metu, saliūnams¹⁰; geriausias vaistas *panaikinimo pesztynių ir girtuoklyszčių*¹¹. Akcentuota girtavimo, tuo metu labai skausmingos problemos, sumažinimo galimybė, teigiant, jog taip būtų susilpnėjusios tarpusavio kovos ir būtų buvę galima daugiau jėgų skirti tautinei veiklai¹². Be to, steigiant bibliotekas, kaip tada buvo dažna, matyta ir tautinio susipratimo ženklas, ir patriotinė pareiga: primenant, jog carinės Rusijos administracija rusinimo tikslais buvo įsteigusi Lietuvoje nemažai bibliotekų,

raginta naudotis tokiu pat „ginklu“, atsukant jį prieš priešą¹³, ir apgailestauta regint, kad ne visi tai suprato. Pavyzdžiui, pasitaikydavo, kad draugijoms nusprendus skirti lėšų bibliotekoms steigti, šios likdavo nepanaudotos, išsiskyrus narių nuomonei, kaip nutiko su Šv. Kazimiero draugija iš Elizabeto, skyrusia 15 dolerių knygoms pirkti¹⁴.

Neužmiršta ir archyvinė bibliotekų funkcija. Augant leidybos, ypač išėivijoje, apimtims, pačioje XIX a. pabaigoje draugijos kviestos raginti narius kaupti spaudą, akcentuojant jos išsaugojimo reikmę, primenant, kokia rizika lydėjo mėginimus ją kaupti Lietuvoje¹⁵.

Reikia pastebėti, kad, nepaisant visų su bibliotekų veikla susijusių problemų, apie XX a. pradžią ji darėsi savaime suprantamu dalyku, be kurio jau labai buvo įsivaizduojama gerovė. Pavyzdžiui, 1904 m. viliojant darbininkus į kasyklas Pensilvanijoje, be kitų dalykų, aplinkiniuose miestuose minėtos ir bibliotekos¹⁶. Jeigu tikėsime to meto išėivių spauda, bibliotekų steigimas buvo viena tų idėjų, dėl kurios naudingumo sutarė tuometės išėivių srovės¹⁷, nors požiūriai į tam tikrus veiklos aspektus vis dėlto išsiskyrė. Sakysim, 1893 m. vienas dešiniųjų lyderių kun. Antanas Milukas išpėjo, jeigu bibliotekas įsteigusios draugijos užsiimtų *propaganda (t. y. praplatinimu) kokių idėjų, mokslų, priešingų mūsų tautos dvasiai, kenkiančių mūsų tautiškam kilimui ir abelnai lietuvių, tada mes negalime ją laikyti už naudingą ir velyti, kad tokios draugystės platintusi tarpe mūsų vientaučių*¹⁸. Kitaip tariant, bibliotekos neliko nuošaly nuo išėivijoje

1 Mūsų naujausi užmanymai. *Lietuva*, 1897, vas. 20.

2 Reikaluose skaitinyczių. *Lietuva*, 1897, kovo 27.

3 Plymouth, Pa. 9 kovo. *Vienybė lietuvininkų*, 1897, kovo 10.

4 Skaitinyczios reikaluose. *Lietuva*, 1897, vas. 27.

5 HARRIS, Michael H. The role of the public library in american life: a speculative essay. University of Illinois, Graduate School of Library Science, 1975, p. 3.

6 Plymouth, Pa. 10 d. sausio. *Vienybė lietuvininkų*, 1893, saus. 11.

7 ŠLEKYS, Vincas. Reikale lietuviszku skaitinyczių. *Lietuwiszkas knižynas*, 1897, nr. 2. Parašas: V. Stagaras.

8 Plymouth, Pa. 15 sausio. *Vienybė lietuvininkų*, 1895, saus. 16.

9 Plymouth, Pa. 10 d. sausio. *Vienybė lietuvinin-*

ku, 1893, saus. 11.

10 Reikaluose skaitinyczių. *Lietuva*, 1897, kovo 27.

11 Plymouth, Pa. 9 kovo. *Vienybė lietuvininkų*, 1897, kovo 10.

12 RAMANAUCKAS, Jonas. Reikale knigyno. *Garsas Amerikos lietuvių*, 1897, rugs. 25.

13 Peržvalga. *Vienybė lietuvininkų*, 1897, kovo 24.

14 Plymouth, Pa. 9 kovo. *Vienybė lietuvininkų*, 1897, kovo 10.

15 Kaip szelpti tevyniszkus reikalus. *Tėvynė*, 1898, nr. 12.

16 Reikalingi mainieriai. *Vienybė lietuvininkų*, 1904, nr. 40.

17 Skaitinyczios reikaluose. *Lietuva*, 1897, vas. 27.

18 Plymouth, Pa. 10 d. sausio. *Vienybė lietuvinin-*

liepsnojusių nesutarimų dėl skaitomos literatūros turinio ir joms aktualus tapo fondų turinys. Pavyzdžiui, 1897 m. liberali „Lietuva“ teigė, jog patys bibliotekos steigėjai turėjo spręsti, kokią literatūrą kaupti¹⁹, o „Kardas“ kartojo, jog, jeigu bibliotekos savo veikloje orientavosi į švietimo poreikių tenkinimą, jose turėjo būti komplektuojama įvairių kryptių literatūra. Kritikuodamas tuo metu dešiniųjų spaudoje svarstyta *blogų raštų* skaitymo pavojų ir tuo grįstą jų neišsileidimą į bibliotekas, „Kardas“ teigė, kad taip vis vien nebuvo užkertamas kelias jų skaitymui ir sykiu lemdavo *vienpusiškumą, kuris mums neduoda suveiti vienybėm dėl atlikimo tautiškų darbų*; atseit, esant įvairiai literatūrai, *blogų raštų* skaitymo mėgėjai radę *gerą* knygą būtų įpratę ir tokias skaityti²⁰.

Iševijoje raginta steigti tiek viešąsias, tiek kaupti asmenines bibliotekas. Pastarosios irgi išivaizduotos kaip būdas išsaugoti savo spaudą, imant pavyzdį iš amerikiečių, kurių namuose buvo galima rasti *spintelę su knygomis*, sykiu sudarant galimybes ir kitiems paskaityti²¹. Tačiau tuo metu asmeninės bibliotekos veikiau buvo išimtis nei taisyklė, amžininkai skeptiškai žiūrėjo į jų galimybę ne tik dėl išprususių iševių skaičiaus, bet ir dėl joms rinkti reikalingų lėšų. Pavyzdžiui, „Vienybė lietuvių“ akcentavo, jog, norint įsigyti visos to meto spaudos, reikėjo mažiausiai 20 dolerių. Tiek toli gražu ne kiekvienas turėjo, o norą išleisti tokiam tikslui – gal tik vienetai²². Kiek žinoma, jas turėjo kai kurie kunigai (Aleksandras Burba, Antanas Kaupas, A. Milukas ir kt.), kai kurie išsilavinę pasauliečiai, tokie kaip Jonas Šliūpas. Reikia pastebėti, kad kai kurie iš šių asmenų parėmė steigtas viešąsias bibliotekas leidiniais iš savo rinkinių, siekdami, kad spauda būtų prieinama daugiau žmonių.

Vis dėlto, matyt, suprantant, kad asmeninės bibliotekos gali tapti daugiau mažiau įprastu dalyku tik sudarant kuo daugiau žmonių galimybę gauti išsilavinimo pagrindus, įgyti geresnius skaitymo įgūdžius, daugiausia dėmesio skirta viešojo pobūdžio bibliotekoms – tiek savoms steigti, tiek lietuviškajai spaudai patekti į JAV viešąsias bibliotekas.

LIETUVIŠKŲ BIBLIOTEKŲ STEIGIMAS

Jau nuo pat pradžių buvo suprata, kad savos bibliotekos reikalingos visur, kur gyveno nors kelios dešimtys lietuvių²³. Iš pirmo žvilgsnio kai kuriems amžininkams jų steigimas, įtraukiant į šį procesą tuo metu plitusias įvairias draugijas, kurių dažnos tikslas buvo ir narių švietimas, atrodė nesudėtingas. Pavyzdžiui, V. Stagaras (Vincas Šlekys) teigė, jog būtų užtekę, kad labiau prasilavinę draugijų nariai būtų pasirūpinę spinta, kur būtų buvę galima laikyti knygas; tai jau *gatavas knygynėlis*, iš kurio knygos būtų buvusios duodamos ne

tik nariams, bet ir visiems norintiems, pasirūpinus, kad jos neprapultų²⁴. Taip pat teigta, jog būtų užtekę draugijoms kasmet skirti tam tikrų lėšų spaudai įsigyti, taip palaipsniui formuojant biblioteką, ją laikyti pas draugijos bibliotekininką (to meto terminais – knygininką), kuris būtų išdavinėjęs knygas nariams²⁵. Be to, siūlyta steigti draugijas, kurių tikslas būtų buvęs steigti bibliotekas, ir jų nariai, mokėdami keliolika ar keliasdešimt centų, būtų galėję naudotis spauda²⁶.

Šios idėjos garsintos paskutiniame XIX a. dešimtmetyje prasidėjus ir įsibėgėjant bibliotekų steigimui. Tiesa, sunku pasakyti, kada įkurta pirmoji išėivių biblioteka. A. Ambrose teigia, kad apie 1885–1888 m. veikė kelios Lietuvių mylėtojų draugystės kuopų bibliotekos, bet nenurodo nei kada, nei kur, taip pat, jo žiniomis, 1887 m. gegužės 8 d. Čikagoje įkurta draugija „Lietuviškas varpas“ ketino steigti biblioteką ir užsisakyti visus tuo metu JAV ir Rytų Prūsijoje leistus laikraščius, bet, matyt, netesėjo, nes pirmąją Čikagos lietuvių biblioteka laikoma Simono Daukanto draugijos biblioteka su prie jos veikusia skaitykla²⁷.

Remiantis spaudos duomenimis, galima teigti, kad iki 1904 m. įkurta apie 70 bibliotekų, o dar apie dešimt planuota, bet, regis, netesėta²⁸. Absoliuti dauguma, išskyrus tris D. Britanijoje ir vieną Prancūzijoje, šių bibliotekų veikė po JAV išsibarsčiusiose 32-ose lietuvių kolonijose. Paprastai jose buvo viena biblioteka, bet galima rasti kolonijų, kur veikė dvi ar trys, pavyzdžiui, Bostone, jeigu tikėsime to meto spauda. Tačiau sunku pasakyti, ar jos egzistavo vienu metu, ar, vienai išnykus, atsirasdavo kita, ar kitąsyk bibliotekų steigėjams (įvairioms organizacijoms) susidūrus su įvairiais sunkumais (gal ir pačioms reorganizuojantis ir keičiant pavadinimą) savo planams įgyvendinti prireikdavo ne vienų metų, nors spaudoje jau vienais metais būdavo pagarsinta, kad biblioteka

19 Plymouth, Pa. 9 kovo. *Vienybė lietuvininkų*, 1897, kov. 10.

20 Mus reikalai. *Kardas*, 1897, vas. 2.

21 Kaip szelpti teviniszkus reikalus. *Tėvynė*, 1898, nr. 12. Tačiau kun. A. Kaupas, 1897 m. žiemą raginęs parapijiečius imti knygas iš jo bibliotekos, kritikuotas teigiant, kad būtų buvę geriau, jei būtų surinkęs mėgstančius skaityti ir įkūręs biblioteką, kuri supirktų visą lietuvišką spaudą, nes kunigas turėjo tik dalį (žr.: *Isz dirvų lietuviszkų Amerikoje. Vienybė lietuvininkų*, 1897, gruod. 2).

22 Jau laikas! *Vienybė lietuvininkų*, 1894, liep. 17.

23 Jau laikas! *Vienybė lietuvininkų*, 1894, liep. 17.

24 ŠLEKYS, Vincas. Reikale lietuviszku skaitinyčių. *Lietuviszkas knygynas*, 1897, nr. 2. Parašas:

V. Stagaras.

25 Plymouth, Pa. 15 sausio. *Vienybė lietuvininkų*, 1895, saus. 16.

26 Jau laikas! *Vienybė lietuvininkų*, 1894, liep. 17.

27 AMBROSE, Aleksas. *Chicagos lietuvių istorija*. Čikaga, 1967, p. 28, 31.

28 Turimi duomenys maždaug tokie: 1890 m. įsteigtos minėtos dvi bibliotekos, 1891 m. – trys (ir viena planuota), 1892 m. – dvi, 1893 m. – viena (ir viena mėginta steigti), 1894 m. – trys (ir viena planuota), 1895 m. – viena (dar viena planuota), 1896 m. – šešios, 1897 m. – devynios (viena planuota), 1898 m. – dešimt (dvi planuotos), 1899 m. – šešios, 1900 m. – vienuolika (dvi planuotos), 1901 m. – septynios, 1902 m. – dvi, 1903 m. – septynios ir 1904 m. – dvi.

įsteigta, kai, matyt, faktiškai tai tebūdavo ketinimai, kuriuos vėl būdavo mėginama įgyvendinti kitais metais, vėl iš naujo garsinant spaudoje²⁹. Šiuo atveju daugiau ar mažiau tvirtai galima teigti, kad trys bibliotekos, be jau minėto Bostono, buvo to meto lietuvių „sostinėje“ Šenandoa (Pensilvanijos valst.), dvi – Mahanoi Sityje (Pensilvanijos valst.), Plimute (Pensilvanijos valst.), Filadelfijoje, Pitstone (Pensilvanijos valst.), Pitsberge, Mahanoi Pleine ir Voterberyje (Konektikuto valst.). Dauguma šių ir kitų vietovių, kur egzistavo lietuviškos bibliotekos, buvo Pensilvanijos, Masačusetso, Konektikuto, Naujojo Džersio, Niujorko ir Ilinojaus valstijose.

Kaip ne viena išėivių veiklos sričių, taip ir bibliotekų kūrimas neišvengė sąlyčio su lenkais, tiesa, palyginti, pavyzdžiui, su parapijų steigimu, epizodiško. Ko gero, galime kalbėti apie du atvejus – 1890 m. Nantike (Masačusetso valst.) įsteigtą biblioteką, kuriai buvo nupirkta knygų iš Vilniaus, Varšuvos ir Lvovo³⁰ (vargu ar tarp jų buvo lietuviškų), ir 1903 m. kažkokios lenkės Pace Londone įsteigtą „Polsko-Litewska czytelnia i biblioteka“, kur buvo apie 2 000 lenkiškų, prancūziškų ir angliškų knygų, o iš lietuviškų leidinių – tik keli laikraščiai „Vienybė lietuvninkų“ ir „Lietuva“ numeriai³¹.

Grįžtant prie bibliotekų steigimo siūlymų reikia pastebėti, kad tarp jų kūrėjų galima išskirti du institucijų tipus: specialiai bibliotekų steigimui bei išlaidybei kurtas draugijas (nors į jas kitąsyk žiūrėta neigiamai) ir kitus steigėjus (draugijas, klubus). Iš pirmųjų ypatingo paminėjimo nusipelno „Vyskupo Mot. Valančiausko skaitinyčios draugystė“. Ji buvo įsteigta 1892 m. birželio pabaigoje Plimute (Pensilvanijos valst.) dalyvaujant A. Milukui (jis tapo draugijos pirmininku) ir kun. A. Burbai (išrinktas išdininku) ir kartu įkurta biblioteka su skaitykla. Matyt, planuota, kad draugijos veikla apims kiek galima daugiau kolonijų, nes metų pabaigoje tokio pat pavadinimo draugija įsteigta Šenandoa (Pensilvanijos valst.), globojant kun. P. Abromaičiui³²; dar mėginta steigti ir Marinete (Viskonsino valst.), bet nesėkmingai³³, tas pat pasakytina ir apie mėginimą 1893 m. Nantikoke (Pensilvanijos valst.)³⁴. Kol kas neaišku, ar su ja turėjo ką nors bendra Pitstone (Pensilvanijos valst.) 1901 m. įsteigta vyskupo M. Valančiaus vardu pavadinta „Lietuviško knygyno draugystė“³⁵.

Dar žinoma, kad tokios draugijos-bibliotekos veikė Mahanoi Sityje (Pensilvanijos valst.) (1890 m.), Pitsberge (Pensilvanijos valst.) (apie 1900 m.), Delréjuje (Mičigano valst.) (1900 m., „Dr. Jono Šliūpo draugija“), Lorensė (Masačusetso valst.) (1900, J. Basanavičiaus vardo biblioteka³⁶). Jutikoje (Niujorko valst.) 1899 m. lietuviai A. Miluko raginimu įsteigė kun. A. Burbos vardo biblioteką³⁷, o jai išlaikyti – vėlgi A. Burbos vardo klubas³⁸. Už JAV ribų težinomas vienas toks darinys – kun. Vinco Varnagirio 1898 m. Glazge įkurta „Bendrystę skaitymo

knigų³⁹. Būta atvejų, kai draugijos susijungdavo, kad bendromis pastangomis įsteigtų biblioteką, kaip 1897 m. tai padarė Plimute (Pensilvanijos valst.) susijungusios Vytauto, Šv. Kazimiero ir Šv. Juozapo draugijos⁴⁰ ir 1899 m. Nortamp-tone (Masačusetso valst.) SLA kuopa bei D.L.K. Mindaugo draugija⁴¹.

Kalbant apie kitus bibliotekų steigėjus – institucijas, išskirtinos įvairios draugijos bei jų padaliniai ir parapijos bei politinės organizacijos. Tarp įvairių draugijų didžiausią grupę sudaro draugijos, tarp savo tikslų turėjusios švietimo platini- mą ir kaip vieną to priemonių pasirinkusios bibliotekas. Pirmoji tokia buvo dar 1885 m. laikraščiuui „Lietuviškasis balsas“ leisti įsteigta to paties vardo draugija, įstatuose deklaravusi, kad tikslo platinti *apšvietimą* sieks ir įkurdama bibliote- ką, kuria turėjo rūpintis jos knygininkas⁴², tačiau netesėjo. Matyt, tikėtasi, kad tai atliks 1885 m. J. Šliūpo įsteigta Lietuvos mylėtojų draugija, kurios įstatuose buvo numatytas bibliotekos kūrimas, tačiau, kaip minėta, bibliotekas steigė kai kurios jos kuopos, bet jos egzistavo labai trumpai⁴³, kaip ir pati 1888 m. išnykusi draugija, taigi lieka nežinoma, nei kada tos bibliotekos veikė, nei kur.

Panašių draugijų, iš kurių apie dvi dešimtys turėjo bibliotekas, steigimo bu- mas prasidėjo paskutinio XIX a. dešimtmečio pradžioje. Pradžią davė 1889 m. J. Šliūpo įkurta „Lietuvių mokslo draugystė“, kuri irgi planavo turėti biblioteką, bet po ilgo rengimosi netesėjo. 1891 m., matyt, paakintos „Vienybės lietuvinin-

29 Pavyzdžiui, 1897 m. skelbta, kad Elizabete (Niujorko valst.) „Politiškas klubas“ buvo nutaręs kurti biblioteką (žr.: Nauja lietuviszka skaitinyc- zia. *Lietuva*, 1897, lapkr. 22.), 1898 m. vėl garsini- ta, kad biblioteką steigs „Lithuanian independent club“ (žr.: Vietinė kronika. *Tėvynė*, 1899, nr. 4), o 1901 m. teigta, kad biblioteką turėjo prieš metus įkurtas „Politiškas apšvietos pašalpinis klubas“ (žr.: Isz lietuviszkų dirvų Amerikoje. *Vienybė lietuvininkų*, 1901, nr. 2). Menant, kad tuo metu kolonijose paprastai būdavo vienas klubas, matyt, kalbama apie vieną klubą, kuriam prireikė ne vienu metų įgyvendinti planą steigti biblioteką. Be to, gali būti, kad vienoje korespondencijose būdavo vienas to paties klubo pavadinimo varian- tas, pavyzdžiui, sutrumpintas, o kitose – kitas, gal jau nesutrumpintas, pavyzdžiui, 1898 m. spaudoje rašyta apie biblioteką turėjusį Bruklinė veikusį Lietuvių klubą (žr.: Iš lietuviszkų dirvų. *Vienybė lietuvininkų*, 1898, vas. 10), o 1903 m. minėta Bruklino „Lietuvių gimnastikos klubo“ biblioteka (žr.: Iš Brooklyno, N. Y. *Lietuva*, 1903, spal. 16).

30 Žines. *Saulė*, 1890, geg. 22.

31 Peržvalga. *Vienybė lietuvininkų*, 1903, nr. 12.

32 MILUKAS, Antanas. Amerikos lietuvių kroni- ka. 1892–1893. *Žvaigždė*, 1930, nr. 1, p. 16, 19.

33 Ten pat, p. 60.

34 MILUKAS, Antanas. *Amerikos lietuvių profesio- nalai ir kronika (1890–1893)*. T. 2. Philadelphia, Pa., 1931, p. 90.

35 Isz lietuviszku dirvų. *Žvaigždė*, 1901, vas. 21.

36 Susivienijimas Liet. Amerikoje. *Vienybė lietu- vininkų*, 1901, nr. 11.

37 Isz Utica, N. Y. *Lietuva*, 1899, birž. 23.

38 Kun. A. Burbos klubas ir knygynas. *Garsas Amerikos lietuvių*, 1899, geg. 25.

39 Wardan Teisybes. *Lietuva*, 1898, rugs. 30.

40 Amerikos kolonijose. *Tėvynė*, 1897, nr. 11.

41 Vietinai rupescziai. *Tėvynė*, 1899, nr. 1.

42 Instatai Lietuviškojo balso draugystės. *Lietuvis- zkasis balsas*, 1885, liep. 30.

43 AMBROSE, Aleksas. *Chicagos lietuvių istorija*. Chicago, 1967, p. 340.

ku“ leidėjo Juozo Paukščio pažado dovanoti po vieną egzempliorių jo prekiautų knygų, bibliotekas įsteigė draugijos kuopos Mahanoi Pleine (Pensilvanijos valst.)⁴⁴, Baltimoreje⁴⁵ ir Pitstone (Pensilvanijos valst.), rengėsi kurti Filadelfijos ir Plimuto (Pensilvanijos valst.) kuopos⁴⁶.

Iš kitų draugijų pirmiausia minėtina leidybinių ir švietimo tikslų siekusi Tėvynės mylėtojų draugija (1900 m. jos Travers Sičio (Mičigano valst.) kuopa įsteigė Simono Daukanto vardo biblioteką), taip pat į švietimą ir kultūrinę veiklą orientuotos draugijos (Čikagos Simono Daukanto draugija, Maunt Karmelio (Pensilvanijos valst.) „Lietuvių apszvietos draugystė“, Baltimorės „Lietuvių teatrališka draugystė“, Orindžo (Niujorko valst.) teatro draugija „Palangos Juzė“, Glazgo „Šviesos“ draugija, Londono „Lietuvių darbininkų draugija“⁴⁷, dvi Pitsbergo mokslo draugijos – Šv. Kazimiero ir Vytauto). Be to, šiuo laikotarpiu Prancūzijoje veikė draugijos „Želmuo“ biblioteka, įsteigta 1863 m. sukilimo dalyvių emigrantų iš Lietuvos, komplektavusi ir išėivijos leidinius.

Bibliotekas steigė ir pašalpinės draugijos, tarp savo tikslų turėjusios švietimo sklaidą (Bostono D.L.K. Vytauto draugija, Spring Valio (Ilojous valst.) „Sūnų Lietuvos didvyrių“ draugija, Melros Parko (Ilojous valst.) D.L.K. Algirdo draugija); tarp bibliotekų steigėjų buvo ir blaivybės (Pitstone (Pensilvanijos valst.) „Tautinė pašalpinė Blaivystės draugija „Žvaigždė liuosybės“), ir religinės (Filadelfijos (Pensilvanijos valst.) moterų Gyvojo rožančiaus draugija), ir jaunimo (Niu Briteno (Konektikuto valst.) Lietuvių jaunimo draugija „Apšvieta“) draugijos. Taip pat bibliotekas turėjo lietuvių klierikų „Šv. Kazimiero mokslo draugystė“ Detroito lenkų kunigų seminarijoje ir nežinia kur veikusi draugija „Aušrelė“⁴⁸. Neliko nuošaly nuo bibliotekų steigimo ir didžiausia to meto lietuvių organizacija JAV – Susivienijimas lietuvių Amerikoje (toliau – SLA): 1897 m. įsteigta jos Centrinė biblioteka, be to, bibliotekas turėjo trys jos kuopos: Mahanoi Pleine (Pensilvanijos valst.) (kartu su skaitykla⁴⁹), Voterberyje (Konektikuto valst.) ir Toringtone (Konektikuto valst.)⁵⁰.

Nemaža bibliotekų steigėjų grupė buvo įvairūs, daugiausia politiniai, lietuviški klubai (narystė juose buvo pirmas žingsnis įgyjant JAV pilietybę, o jų svarbiausi tikslai buvo supažindinti išėivius su JAV politika, mokyti naudotis JAV įstatymų teiktomis laisvėmis ir garsinti lietuvių vardą tarp svetimtaučių⁵¹), tokių priskaičiuota daugiau nei 15: mažiausiai du Bruklinė⁵², du Elizabete (Niujorko valst.) (Politiškas klubas 1897 m. ir „Politiškas apšvietos pašalpinis klubas“ 1901 m.⁵³) ir Pitsberge (Pensilvanijos valst.) (Lietuviškas „Draugiškai moksliskas klubas“ 1897 m. ir „Lietuviškas klubas“ 1898 m.) ir po vieną Du Boise (Pensilvanijos valst.) („Lietuviškas neprigulmingas klubas“, 1900 m.), Heizeltone (Pensilvanijos valst.) („Lietuviškas politinis klubas“), Minersvilyje

(Pensilvanijos valst.) (Lietuvių klubas, 1896), Filadelfijoje („Lietuviškas Independent klubas“), Voterberyje (Konektikuto valst.) („Lietuviškas politikos klubas“), Junjon Sityje (Konektikuto valst.) (Lietuvių klubas, 1897 m.), Šenandoa (Pensilvanijos valst.) (St. Maironio klubas, 1901 m.⁵⁴), Čikagoje (Lietuvių nepri gulmingas klubas, 1903 m.⁵⁵) ir Tolukoje (Ilinojaus valst.) („Lietuviškas nepri gulmingas klubas“, 1903 m.⁵⁶).

Porą bibliotekų kunigų raginimu įkūrė parapijos – 1898 m. Šenandoa (Pensilvanijos valst.) M. Valančiaus vardo parapijos biblioteką ir biblioteką Mahanoi Sityje (Pensilvanijos valst.) 1899 m.⁵⁷ Beje, minėtame Šenandoa (Pensilvanijos valst.) 1900 m., ko gero, įsteigta viena pirmųjų partinės organizacijos bibliotekų – socialistų kuopos „socialistiška lietuviška“ biblioteka⁵⁸, be to, maždaug tuo metu veikė dar dvi socialistų kuopų bibliotekos Alegenyje (Pensilvanijos valst.) ir Pitsberge (Pensilvanijos valst.) (vietos šeštos socialistų kuopos, beje, 1900 m. ji leido laikraštį „Ateitis“⁵⁹).

Minėtomis bibliotekomis galėjo naudotis tiek jas steigusių organizacijų nariai, tiek ir kiti išeiviai, tad galima kalbėti apie tam tikrus šiuolaikinių viešųjų bibliotekų analogus. Tačiau kartu būta ir mėginimų kurti biblioteką-saugyklą, kaupiančią visą lietuvišką literatūrą ir spaudą kitomis kalbomis. Idėja buvo nu-sižiūrėta į kitų tautų patirtį, pavyzdžiui, 1899 m. „Vienybėje lietuvininkų“ buvo įdėtas straipsnis apie didžiausias įvairių šalių bibliotekas, kurių fonduose buvo daugiau kaip 10 000 knygų, užbaigiant klausimu, kiek knygų ir rankraščių buvo lietuviškose bibliotekose⁶⁰. 1901 m. spauda informavo, jog išeivių iš Vakarų

44 Iš lietuviškų dirvų Amerikoje. *Vienybė lietuvininkų*, 1891, rugs. 23.

45 Iš lietuviškų dirvų Amerikoje. *Vienybė lietuvininkų*, 1891, spalio 7.

46 Seimas „Lietuvių Mokslo Draugystės“. *Vienybė lietuvininkų*, 1891, gruod. 2.

47 Peržvalga. *Vienybė lietuvininkų*, 1903, nr. 2.

48 Draugyste „Auszrelė“. *Vienybė lietuvininkų*, 1904, nr. 28, p. 331.

49 ŽILIUS, Jonas. *Lietuviai Amerikoj*. Plymout, Pa., 1899, p. 45. J. Jonas.

50 Iš Torrington, Conn. *Lietuva*, 1903, rugs. 11.

51 AMBROSE, Aleksas. *Chicagos lietuvių istorija*. Gicago, 1967, p. 146.

52 Tiesa, kaip minėta, sunku pasakyti, kiek čia jų buvo, nes 1898 m. spaudoje minėta biblioteką turėjęs Bruklino Lietuvių klubas (žr.: Iš lietuviškų dirvų. *Vienybė lietuvininkų*, 1898, vas. 10), o 1903 m. minėta Bruklino „Lietuvių gimnasti-

kos klubo“ biblioteka (žr.: Iš Brooklyno, N. Y. *Lietuva*, 1903, spal. 16), taip pat 1898 m. čia buvo įkurtas „Lietuviszkas socialiszkas“ klubas (žr.: NAUJOKAS, Jonas. Darbininkai. *Vienybė lietuvininkų*, 1898, rugpj. 4.).

53 Iš lietuviškų dirvų. *Vienybė lietuvininkų*, 1901, nr. 2.

54 Isz lietuviszku dirvų. *Žvaigždė*, 1901, vas. 14.

55 AMBROSE, Aleksas. *Chicagos lietuvių istorija*, p. 40.

56 VAIČIULAITIS, J. P. Isz lietuviszku dirvu Amerikoje. *Vienybė lietuvininkų*, 1903, nr. 2.

57 Vietinai rupescziai. *Tėvynė*, 1899, nr. 1.

58 Isz Shenandoah. Pa. *Lietuva*, 1901, liep. 19.

59 AMBROSE, Aleksas. *Chicagos lietuvių istorija*, p. 156.

60 [ŠLIŪPIENĖ, Eglė]. Knygynai. *Vienybė lietuvininkų*, 1899, vas. 12. Pasirašė: Lietuvė.

Ukrainos (rusinų) seimas JAV nutarė įkurti biblioteką, kuri būtų kaupusi visas jų išleistas knygas ir laikraščius be *skirtumo turinio*, o prie jos – skaityklą⁶¹.

Tokios bibliotekos stoka ypač pajusta prieš 1900 m. Pasaulinę parodą Parvyžiuje, kai rengiant lietuvišką ekspoziciją susidurta su daugybe problemų renkant lietuvišką spaudą, nors žinomi pirmi mėginimai steigti tokią biblioteką užfiksuoti anksčiau. Pavyzdžiui, 1891 m. „Lietuvių mokslo draugystė“ planavo savo bibliotekoje kaupti visą lietuvišką spaudą ir knygas kitomis kalbomis, taip pat įvairius istorinius, su Lietuva susijusius eksponatus⁶².

1897 m. spaudoje priminta, jog SLA konstitucijoje buvo numatytas bibliotekos steigimas ir raginta tų metų seime aptarti „Centrališko SLA knygyno“ įkūrimą, numatant, kad joje bus kaupiama visa lietuviška spauda, tiek tuometinė, tiek senesnė, bei *svarbesnės* knygos kitomis kalbomis, o ir su Lietuvos istorija susiję eksponatai, pavyzdžiui, pinigai⁶³. Tais pačiais metais SLA prezidentas kun. A. Burba paskelbė atsisaukimą, ragindamas turėjusius prieš 1858 m. išleistas knygas, kokius nors rankraščius, senus lietuviškus pinigus ar kitus senus daiktus dovanoti SLA bibliotekai⁶⁴. Buvo suplanuota ir bibliotekos veikla: ketinta jai nuomoti didelį kambarį, jo viduryje pastatyti stalus, kur po stiklu eksponuoti istorinius eksponatus. Knygoms galvota įtaisyti spintas su ažuolinėmis lentynomis, bibliotekos priežiūrai samdyti du darbuotojus, kurie būtų dirbę nuo 10 iki 17 val. Vienas būtų tvarkęs korespondenciją ir siuntinėjęs knygas užsakovams į įvairias vietas, o kitas priiminėjęs lankytojus ir rodęs eksponatus. Tiesa, tokiems planams įgyvendinti reikėjo, kad SLA turėtų ne mažiau kaip 6 000 narių, tad iš pradžių planuota bent jau sukaupti JAV išleistą lietuvišką spaudą, jeigu tik dar bus įmanoma. Konkrečiai, amžininkų klausiant, ar kas turėjo Mykolo Tvarausko „Gazietą lietuviszką“, primenant, kad „Unijos“, „Lietuviškojo balso“, „Garso“ buvo likę tik po vieną egzempliorių, kiek teko ieškoti ankstesnių S. Daukanto ir M. Valančiaus knygų, nusprendus jas perleisti, keltas siekis sukaupti bent po vieną visų išėivių leidinių egzempliorių. Būtinybė kaupti lituanistinę literatūrą kitomis kalbomis aiškinta jos poreikiu rengiant įvairias publikacijas apie Lietuvą⁶⁵.

Tačiau ir šįkart, kaip neretai būta išėivijoje, norai prasilenkė su realybe. SLA biblioteka buvo įkurta apie 1900 m. pirmininkaujant kun. Jonui Žilinskui kaip „Tautiškas knygynas“ prie SLA. Tam buvo skirta apie 200 dol. Biblioteka labai padidėjo perdavus jai kun. A. Burbos asmeninę kelių šimtų dolerių vertės biblioteką po jo mirties, tačiau, kaip teigė amžininkas 1903 m., trejus metus apie SLA biblioteką nieko nebuvo girdėti ir ji neminėta SLA seimų protokoluose. SLA buvo raginamas skirti kasmet bent 50 dol. fondui papildyti ir knygoms tvarkyti, o išėiviai – aukoti, atmenant, jog tik ji galės būti šaltinis ateities išėivijos istorijos tyrinėtojams – *po kelių deszimtų metų nei pėdsakio neliks daugelio*

musų darbų, pražus knygos, laikraščiai, draugysčių protokolai. Tyrinėtojas musų darbų ateiteje tik „Tautiszkame Knygyne“, mus Susivien. užmanyta, galės rasti reikalingą medžiagą musų dienų istorijai. Ale kas bus, jei musų „Tautiszkas Knygy-nas“ turės vien knygas iki 1900 m. išleistas, t. y. jei turinys apims vien 3–4 metus (nuo jo uždėjimo iki jo užmetimui)?⁶⁶

Panašiai manė ir „Želmens“ draugijos nariai Paryžiuje, 1898 m. nusprendę suorganizuoti savo maždaug 100 knygų bibliotekos pagrindu „Lietuvišką tau-tišką biblioteką“. Draugijos atsišaukime teigta, kad bibliotekose sukaupta lite-ratūra liudijo tautos gyvastį bei buvo šaltinis norėjusiems pažinti jos istoriją ir kultūrą mokslininkams, rašytojams ir kitiems. Bibliotekos kūrimas irgi grįstas būtinybe nesant galimybių Lietuvoje surinkti, kol dar buvo galima, visus lietu-viškus spaudinius ir saugoti, kol bus galima pergabenti į ją. Išėiviai, ypač leidėjai, kviesti į pagalbą, žadant periodiškai, kas pusmetį ar metai, išleisti bibliotekos augimą atspindintį katalogą⁶⁷. Deja, atsiliepimų į šį kvietimą nepavyko aptikti, išskyrus skeptišką pastebėjimą „Žvaigždėje“ 1901 m. apie draugijos sprendimą perkelti biblioteką į R. Prūsiją, Rokaičius, pas Zaunius: *Kodėl lietuviszkos Pary-žiaus draugystės knygynas turėtų būti net Rokaiziuose?*⁶⁸

BIBLIOTEKŲ VEIKLOS SPECIFIKA

Kaip matome, išėivijos bibliotekų branduolį sudarė viešo pobūdžio bibliotekos. Savo veikloje jos susidurdavo su daugybe problemų, o didžiausios buvo susijusios su finansais. Kitąsyk spaudoje teigiant, kad bibliotekų steigimas yra paprasta užduotis, be kitų dalykų, minėta, kad patalpų klausimą buvo gali-ma išspręsti paprašius jų miestų bibliotekų ar pasinaudoti bažnyčių salėmis⁶⁹. Tačiau, net jeigu kam tai ir pavykdavo, vis vien likdavo esminė lėšų bibliotekos veiklai užtikrinti problema. Pagrindinis jų šaltinis buvo įvairūs mokesčiai, pir-miausia narystės, ypač turint omenyje specialiai bibliotekoms išlaikyti sukurtas draugijas. Jų nariai mokėdavo stojamąjį ir nuolatinį mėnesinį mokesčius,

61 Rusinų seimas. *Vienybė lietuwninkų*, 1901, nr. 2.

62 Iš lietuviškų dirvų Amerikoje. *Vienybė lietu-w-ninkų*, 1891, spal. 7.

63 Prezidentas Suv. L. A. Reikaluose knygyno. *Tėvynė*, 1897, nr. 6.

64 Atsiszaukimas in lietuvius. *Tėvynė*, 1897, nr. 8.

65 Knigynas. *Tėvynė*, 1897, nr. 10.

66 PAPRIENIOKAS. Susivienijimo reikaluose. *Žvaigždė*, 1903, birž. 5.

67 Tautiečiai. *Vienybė lietuwininkų*, 1898, geg. 19.

68 Paryžius. *Žvaigždė*, 1901, liep. 18. Biblioteka taip ir liko Paryžiuje iki draugijos veiklos apmi-rimo ir išnyko išmirus ją globojusios Gieršinskių šeimos palikuonims (žr.: ABRAMAVIČIUS, Vladas. Paryžiaus lietuvių draugija „Želmuo“ ir jos biblio-terka. *Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai*, 1963, t. 3, p. 156).

69 Reikaluose skaitinycių. *Lietuva*, 1897, kov. 27.

kurių dydis įvairavo, sakysim, Mount Karmelio (Pensilvanijos valst.) „Lietuvių apszvietos draugystės“ nariai mokėjo 25 centų stojimo ir kas mėnesį 10 centų mokestį (už tai nemokamai gaudavo knygas skaityti mėnesiu)⁷⁰. Pitstono (Pensilvanijos valst.) vyskupo M. Valančiaus vardo „Lietuviško knygyno draugystės“ stojamasis mokestis buvo 10 centų⁷¹; 20 būsimų Šenandoa (Pensilvanijos valst.) „socialistiškai lietuviškos“ bibliotekos skaitytojų sumokėjo po dolerį, skirtą jai įrengti, ir pažadėjo mokėti po 25 centus kas mėnesį⁷² (dar žinoma, kad, pavyzdžiui, Minervilyje (Pensilvanijos valst.) lietuvių klubo nariai mokėjo penkis⁷³, „Dr. Jono Šliūpo draugijos“ – 25⁷⁴, o Mahanoi Sičio (Pensilvanijos valst.) bibliotekos draugijos – net 50 centų⁷⁵). Užtat draugijų nariai galėjo nemokamai naudotis biblioteka, o tais atvejais, kai biblioteką steigdavo ne vienas steigėjas arba jį remdavo kitos draugijos, aukodamos kas mėnesį kelis dolerius, jų nariai galėdavo skaityti nemokamai, kaip Čikagos Simono Daukanto draugijos bibliotekoje su ja bendradarbiavusių kitų draugijų nariai⁷⁶ ar Vytauto, Šv. Kazimiero ir Šv. Juozapo draugijų nariai jų jungtinėje bibliotekoje Plimute (Pensilvanijos valst.)⁷⁷. Tačiau draugijos neturėdavo tiek narių, kad jų mokesčiai galėtų užtikrinti bibliotekos gyvastį (sprendžiant iš negausių duomenų, vargu ar kuri prilygo Glazgo draugijai „Bendrustę skaitymo knių“, turėjusiai 71 narį⁷⁸).

Ne narių naudojimas bibliotekomis buvo suvokiamas kaip finansavimo šaltinis. Iš jų buvo imamas tam tikras mokestis, sakysim, Travers Sičio (Mičigano valst.) TMD kuopos bibliotekos lankytojai už paimtą knygą per savaitę mokėdavo po du⁷⁹, Baltimorės (Merilando valst.) „Lietuvių teatrališkos draugystės“ bibliotekos lankytojai – dešimt⁸⁰, o Mahanoi Sičio (Pensilvanijos valst.) bibliotekoje už paimtą knygą tekdavo mokėti užstatą, lygų jos vertei, ir dar 10 centų kas mėnesį⁸¹. Užstatą ėmė ir Šenandoa (Pensilvanijos valst.) M. Valančiaus vardo parapijos biblioteka, bet čia skaitytojai, laikę knygas namie daugiau nei dvi savaites, dar turėjo mokėti po penkis centus už savaitę, užtat vietoje buvo galima skaityti nemokamai⁸².

Tokia praktika kėlė amžininkams abejonių, nes, anot jų, išeiviai nemėgo mokesčių⁸³; užuot išleidę paskutinius grašius saliūnuose, tikrai nebūtų jų atidavę už galimybę pasinaudoti biblioteka, kad ir koks menkas būtų buvęs mokestis. Akcentuota, kad skaitymo, kurio naudos tuo metu didžioji dalis išeivių nesuprato, apmokestinimas neprisidėjo prie siekio įpratinti juos skaityti⁸⁴; jeigu naudojimas bibliotekomis bus nemokamas – *girtuokliai pamėgs skaitymą*, ims pirkti knygas⁸⁵. Manyta, kad kaip kompensacija galėtų būti pelnas už draugijos rengtus balius, koncertus, vaidinimus ar kitokius renginius⁸⁶ ir įvairios aukos.

Deja, tai vėlgi buvo geri norai, tik iš dalies susiję su realybe. Pavyzdžiui, būdavo aukojama bibliotekų steigimo pradžiai: 1897 m. Elizabeto (Niujorko

valst.) Politiškam klubui kuriant biblioteką jo nariai Bražinskas, Makauskas ir Potruškevičius paaukėjo po penkis, o vietos kunigas Žinzius – 10 dolerių⁸⁷, 10 dolerių Pitstono (Pensilvanijos valst. vyskupo M. Valančiaus vardo „Lietuviško knygyno draugystei“ davė kun. M. Šedvytis⁸⁸, 100 dol. Mahanoi Sičio (Pensilvanijos valst.) parapinei bibliotekai kun. S. Pautieniaus raginimu sudėjo parapijiečiai⁸⁹, iš draugijų narių rinktos papildomos aukos, kaip kad 1900 m. sausio 14 d. „Dr. Jono Šliūpo draugijos“ susirinkime per rinkliavą auکوjo 13 jos narių⁹⁰, parapinės bibliotekos ragintos rinkti iš kiekvieno parapijiečio po penkis centus per metus (taip 1 000 narių parapija per metus būtų sukaupusi 50 dol.)⁹¹. Tačiau to neužteko norint užtikrinti bibliotekų veiklą ir nemokamos paslaugos prieinamumą.

Minėti bibliotekų naudai skirti renginiai vykdavo⁹², o įėjimas į juos būdavo mokamas (ir ne toks jau menkas, sakysim, bilietai į 1902 m. Niu Briteno (Konektikuto valst.) Lietuvių jaunimo draugijos „Apšvieta“ pobūvi bibliotekos naudai vyrams kainavo 25 centus, moterims ir vaikams įėjimas buvo nemokamas⁹³), o jų metu vėlgi kitąsyk rinktos aukos. Tačiau vis dėlto pelnas nebūdavo toks, kad itin palengvintų bibliotekos gyvastį. Pavyzdžiui, 1898 m. Šenandoa (Pensilvanijos valst.) įsteigus M. Valančiaus vardo parapijos biblioteką jos naudai parapinės mokyklos mokiniai surengė koncertą, iš kurio gavo 13,80 dol.

70 Isz lietuviszkų dirvų Amerikoje. *Vienybė lietuvininkų*, 1901, nr. 19.

71 Isz lietuviszku dirvų. *Žvaigždė*, 1901, vas. 21.

72 Isz Shenandoah. Pa. *Lietuva*, 1901, liep. 19.

73 RAMANAUCKAS, Jonas. Reikale knygyno. *Garsas Amerikos lietuvių*, 1897, rugs. 25.

74 Isz lietuviszku dirvų Amerikoje. *Vienybė lietuvininkų*, 1900, nr. 14.

75 Žines. *Saulė*, 1890, kov. 20.

76 Iš lietuviškų dirvų. *Vienybė lietuvininkų*, 1893, gruod. 20.

77 Lietuwiszkas knygynas. *Lietuva*, 1897, spal. 8.

78 Wardan Teisybes. *Lietuva*, 1898, rugs. 30.

79 Isz lietuviszku dirvų Amerikoje. *Vienybė lietuvininkų*, 1900, nr. 26.

80 Ten pat, 1902, nr. 14.

81 Žines. *Saulė*, 1890, kovo 20.

82 MILUKAS, Antanas. Ant naudos knygyno. *Garsas Amerikos lietuvių*, 1898, vas. 24.

83 Jau laikas! *Vienybė lietuvininkų*, 1894, liep. 17.

84 Lietuwiszkas knygynas. *Lietuva*, 1897, spal. 8.

85 Skaitinyczios reikaluose. *Lietuva*, 1897,

vas. 27.

86 Mus reikalai. *Kardas*, 1897, vas. 2.

87 Nauja lietuviszka skaitinyczia. *Lietuva*, 1897, lapkr. 22.

88 Isz lietuviszku dirvų. *Žvaigždė*, 1901, vas. 21.

89 Vietinai rupescziai. *Tėvynė*, 1899, nr. 1.

90 Isz lietuviszku dirvų Amerikoje. *Vienybė lietuvininkų*, 1900, nr. 4.

91 Peržvalga. *Vienybė lietuvininkų*, 1897, kov. 24.

92 Žinomas pelną bibliotekai skyręs Elizabeto (Niujorko valst.) „Lithuanian independent club“ 1899 m. pobūvis (žr.: MILUKAS, Antanas. Ant naudos knygyno. *Garsas Amerikos lietuvių*, 1898, vas. 24), taip pat Du Boiso (Pensilvanijos valst.) „Lietuviško neprigulmingo klubo“ (Isz lietuviszku dirvų Amerikoje. *Vienybė lietuvininkų*, 1900, nr. 24.), naujametis Mahanoi Pleino (Pensilvanijos valst.) SLA kuopos (Laiškas. *Lietuwiszkas knygynas*, 1897, nr. 9), 1900 ir 1901 m. dr. J. Basanavičiaus vardo draugijos ir kiti keli pobūviai.

93 Apgarsinimas. *Vienybė lietuvininkų*, 1902, nr. 17.

pelno⁹⁴. Iš kitų renginių dar žinomos loterijos (pavyzdžiui, Nortamptono (Masačusetso valst.) SLA kuopai ir D.L.K. Mindaugo draugijai nutarus steigti biblioteką, jos naudai surengtai loterijai skirta 10 dol. prizams⁹⁵). Neretai toks pelnas ar aukos būdavo skiriama konkrečioms reikmėms, daugiausia literatūrai komplektuoti, sakysim, Mahanoi Pleino (Pensilvanijos valst.) biblioteka už pelną, gautą iš naujamečio pobūvio, pirko knygas ir užsisakė laikraščius „Garsas“, „Lietuva“, „Saulė“, „Vienybė“ ir „Tėvynės sargas“⁹⁶.

Matyt, dalis aukų buvo skiriama ir kitokiems poreikiams tenkinti, pavyzdžiui, įrangai įsigyti ir patalpų nuomai. Tačiau neretai stokojant lėšų bibliotekos glausdavosi organizacijos nario namuose, bet ir ten kitąsyk būdavo nelengva. Sakysim, Šenandoa (Pensilvanijos valst.) socialistų kuopos bibliotekai kambarį iš pradžių davė vienas narys, tačiau prasidėjus žiemai vos įstengė apšildyti ir apšviesti patalpas⁹⁷. Matyt, dažniausiai bibliotekas priglausdavo už jas atsakingi asmenys, pavyzdžiui, Toringtono (Konektikuto valst.) SLA kuopos biblioteka veikė bibliotekininko P. Malinaucko parduotuvėje⁹⁸, o Mahanoi Pleino SLA kuopos biblioteka – pas bibliotekininką A. Mikalaucką⁹⁹. Kitos bibliotekos būdavo įrengiamos nuomotose patalpose, pavyzdžiui, Junjon Sičio (Pensilvanijos valst.)¹⁰⁰, Baltimorės (Merilando valst.) „Lietuvių teatrališka draugystė“ ir t. t.¹⁰¹ Kiek lengviau buvo bibliotekoms, kurias globojo kunigai, sakysim, Pitstono (Pensilvanijos valst.) vyskupo M. Valančiaus vardo „Lietuviško knygyno draugystės“ biblioteka buvo salėje po bažnyčia¹⁰².

Turint omenyje, kad bibliotekininkų veikla buvo savanoriška, atliekama laisvu nuo darbo metu, tai, ko gero, atsiliepė ir bibliotekų darbo laikui. Fragmentiški duomenys leidžia spėti, kad jis labai įvairavo, pavyzdžiui, žinoma, kad Lorensė (Masačusetso valst.) dr. J. Basanavičiaus vardo biblioteka dirbo vakarais¹⁰³ (bet nežinia, ar visų dienų), Jonjon Sičio (Pensilvanijos valst.) lietuvių biblioteka, regis, buvo prieinama tik kartą per savaitę¹⁰⁴. Poros bibliotekų lankytojai galėjo naudotis jomis tris kartus per savaitę, konkrečiai, Baltimorės (Merilando valst.) „Lietuvių teatrališka draugystės“ biblioteka dirbo antradieniais ir ketvirtadieniais nuo 19.30 iki 22 val., sekmadieniais nuo 8 iki 14 val.¹⁰⁵, o Šenandou (Pensilvanijos valst.) M. Valančiaus vardo parapijos biblioteka – nuo 19 val. antradieniais, ketvirtadieniais ir penktadieniais¹⁰⁶. Bibliotekininko pareigos, ko gero, nesiskyrė dar nuo 1893 m. numatytų LMD įstatuose: *Knigius užlaiko gerame poredne kningas, veda suraszą knygų, taip-gi suraszą kningų duotų ir kam bei kada duotų skaityti*¹⁰⁷.

Knygas būdavo galima skaityti vietoje arba neštis namo, kaip, pavyzdžiui, Mahanoi Pleino (Pensilvanijos valst.) SLA kuopos bibliotekoje¹⁰⁸, tačiau to meto terminijos painiava neleidžia tvirtai teigti, kurios bibliotekos dar turėjo ir skaityklas, o kurias būtų galima drąsiai įvardyti kaip bibliotekas-skaityklas.

Analizuojant kitus bibliotekų veiklos aspektus galima teigti, kad didžiausias iššūkis buvo fondų komplektavimas ir jo finansavimas. Vėlgi tenka pasikartoti: kai kuriems amžininkams tai atrodė lengvas dalykas, ypač bibliotekos veiklos pradžioje, dedant viltis į leidėjų geranoriškumą – kad šie paaukos po kelis egzempliorius savo knygų, o kitas parduos su didele nuolaida¹⁰⁹, sekdami kad ir jau minėtų lenkiškų bibliotekų Vokietijoje pavyzdžiu, kuriose dauguma knygų buvo dovanotos leidėjų, o kitos pirktos už pusę ar ketvirtadalį kainos¹¹⁰. Komplektuojant kitakalbę literatūrą, raginta pasinaudoti amerikiečių pavyzdžiu, kad turtingesni lietuviai jei ne paaukotų, tai bent paskolintų leidinių tam tikram laikui, taip pat pamėginti gauti iš miestų bibliotekų¹¹¹.

Taigi pelnas ir aukos buvo vienas iš bibliotekų fondų komplektavimo šaltinių. Taip pat fondų papildymo viltis to meto bibliotekininkai labai siejo ir su leidinių dovanomis. Būta privačių dovanotojų, skyrusių bibliotekoms spaudinių iš savo asmeninių rinkinių ar bibliotekų, pavyzdžiui, kun. A. Milukas paaukėjo knygų Mahanoi Pleino (Pensilvanijos valst.) SLA kuopos¹¹² ir Jutikos (Niujorko valst.) A. Burbos vardo bibliotekai¹¹³, Glazgo „Šviesos“ draugijos bibliotekai – kun. V. Varnagiris (iš anksčiau jo pirktų ir duotų lietuviams skaityti)¹¹⁴; kun. J. Sutkaitis – 1900 m. Pitsberge (Pensilvanijos valst.) įkurtai antrai lietuvių bibliotekai¹¹⁵; F. A. Mikolainis padovanojo 18 knygų Nortamptono lietuvių¹¹⁶ ir porą – Čikagos Simono Daukanto draugijos bibliotekai¹¹⁷. Iš didesnių rėmėjų dar galima paminėti K. Gedeminą, paaukojusį knygų maždaug už 14 dol.

94 MILUKAS, Antanas. Ant naudos knygyno. *Garsas Amerikos lietuvių*, 1898, vas. 24.

95 Vietinai rupescziai. *Tėvynė*, 1899, nr. 1.

96 [Laiškas]. *Lietuviszkas kningynas*, 1897, nr. 9.

97 Isz Shenandoah. Pa. *Lietuva*, 1901, liep. 19.

98 Iš Torrington, Conn. *Lietuva*, 1903, rugs. 11.

99 [Laiškas]. *Lietuviszkas kningynas*, 1897, nr. 9.

100 Iš lietuviškų dirvų Amerikoje. *Vienybė lietuvininkų*, 1898, saus. 27.

101 Isz lietuviszkų dirvų Amerikoje. *Vienybė lietuvininkų*, 1902, nr. 14.

102 Isz lietuviszku dirvų. *Žvaigždė*, 1901, vasario 21.

103 MOLEITIS, J. Isz lietuvisku dirvu Amerikoje. *Vienybė lietuvininkų*, 1900, nr. 47.

104 Iš lietuviškų dirvų Amerikoje. *Vienybė lietuvininkų*, 1898, saus. 27, p. 47.

105 Ten pat, 1902, nr. 14, p. 194.

106 MILUKAS, Antanas. Ant naudos knygyno.

Garsas Amerikos lietuvių, 1898, vas. 24.

107 Seimas „Lietuviu Mokslo Draugystes Amerikoje“, laikytas Mt. Carmelyje, Pa. *Apszvieta*, 1893, nr. 7–8.

108 [Laiškas]. *Lietuviszkas kningynas*, 1897, nr. 9.

109 Plymouth, Pa. 9 kovo. *Vienybė lietuvininkų*, 1897, kov. 10.

110 Skaitinyczios reikaluose. *Lietuva*, 1897, vas. 27.

111 Reikaluose skaitinyczių. *Lietuva*, 1897, kov. 27.

112 [Laiškas]. *Lietuviszkas kningynas*, 1897, nr. 9.

113 Isz Utica, N. Y. *Lietuva*, 1899, birž. 23.

114 Korespondencija. *Vaidelytė*, 1899, lapkr. 4.

115 Isz lietuviszkų dirvų Amerikoje. *Vienybė lietuvininkų*, 1900, nr. 11.

116 Vietinai rupescziai. *Tėvynė*, 1899, nr. 1.

117 Iš lietuviškų dirvų. *Vienybė lietuvininkų*, 1893, gruod. 20.

dr. J. Basanavičiaus vardo bibliotekai Lorens (Masačusetso valst.)¹¹⁸, ir K. Rutkauską, skyrusį knygų Tolukos (Ilinojaus valst.) L.N.P.¹¹⁹ Dar žinoma, kad Čikagos Simono Daukanto draugijos bibliotekai J. Grinius paaukojo trejų metų „Aušros“ komplektus, J. Kolesinskis – „Bažnytinę istoriją“, 16 knygų – Noveskis, kelias – SLA¹²⁰; Junjon Sičio (Pensilvanijos valst.) bibliotekai abi S. Daukanto „Lietuvos istorijos“ dalis dovanavo M. J. Damijonaitis, „Būdą senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių“ – P. Bekerys, o „Trumpą senovės lietuvių istoriją“ – P. Antanaitis, kelias knygas ir laikraščius – J. J. Grieszius¹²¹.

Būta atvejų, kai fondų pagrindu tapdavo organizacijų narių paaukotos ar paskolintos asmeninės bibliotekos knygos, pavyzdžiui, 1900 m. Travers Sičio (Mičigano valst.) TMD biblioteka pirmas 176 knygas sukaupe jos nariams J. Gaubui ir kažkokiam R. G. davus po maždaug 80, J. Karaliui – 15, J. Pauliukui – septynias knygas¹²², daugumą knygų dr. J. Basanavičiaus vardo bibliotekai-draugijai Lorens (Masačusetso valst.) sunesė jos nariai¹²³. Regis, toks narių geranoriškas savo bibliotekos šelpimas neretai būdavo ne vienkartinė akcija, o nuolatinis procesas, pavyzdžiui, Travers Sičio (Mičigano valst.) TMD kuopos Simono Daukanto vardo bibliotekai trūkstant lėšų laikraščių prenumeratai, nariai, perskaitę, atiduodavo savus, tad joje buvo vietos laikraštis „The Morning Record“, „Lietuva“, „Dirva“, „Viltis“, „Tėvynė“, „Tėvynės sargas“¹²⁴.

Nemažai bibliotekų dėjo viltis į minėtą leidėjų geranoriškumą, sakysim, atsiųsti leidinius prašė Pitsbergo (Pensilvanijos valst.) „Draugiškai moksliško klubo“¹²⁵, Jutikos (Niujorko valst.) A. Burbos vardo¹²⁶, Heizeltono (Pensilvanijos valst.) „Lietuviškojo politinio klubo“¹²⁷, Tolukos (Ilinojaus valst.) L.N.P. klubo¹²⁸, Dr. Jono Šliūpo draugijos¹²⁹ ir Londono „Lietuvių darbininkų draugijos“ bibliotekos¹³⁰, net ir tokia organizacija, kaip SLA, žadėdama aukotojų vardus skelbti savo organe „Tėvynė“ ir įdėti į jį leidinio recenziją¹³¹. Žinoma, buvo suprantama, kad tokia prašytojų gausa apsunkina leidėjus, bet visi vis tiek tikėjosi, kitąsyk ieškodami pateisinimų tokiam žingsniui, kaip kad Glazgo „Šviesos“ draugijos biblioteka, aiškinusi savo žingsnį *ypatingu Britanijos lietuvių tamsumu*¹³².

Kitąsyk bibliotekos mėgindavo susieti gerą leidėjų valią su jų leidinių išsigijimu, pavyzdžiui, Travers Sičio (Masačusetso valst.) TMD kuopa kvietė atsiliepti leidėjus, galinčius dovanoti leidinių, nes žadėjo užmokėti ketvirtadalį kainos už *geresnio turinio knygas*¹³³, Mahanoi Pleino (Pensilvanijos valst.) SLA kuopa skelbė, kad pirks spaudinius iš pigiau pasiūliusių leidėjų (bet atsakymą gavo tik iš laikraščio „Garsas“ leidėjų, pasiūliusių savo išleistas knygas už pusę kainos¹³⁴). Tačiau kitos, tuščiai garsinusios, pirkdavo knygas, dažniausiai prašydamos leidėjų ir platintojų atsiųsti katalogus literatūrai pasirinkti, kaip kad pasielgė Vo-

terberio (Konektikuto valst.) „Lietuvių polytiszko klubo“ bibliotekos steigėjai¹³⁵ ir kt.; kai kada leidėjų prieš perkant prašyta atsiųsti laikraščių susipažinti¹³⁶.

Reikia pastebėti, kad raginimai leidėjams aukoti sukėlė amžininkams tam tikrų abejonių bibliotekų tikslingumu ar net pamąstymų apie jų žalą. Anot spaudos, į draugijas, kurių uždavinys buvo steigti bibliotekas, stojo ir taip skaitę spaudą išeiviai, taip palengvindami jų leidybą, o bibliotekoms ją gaunant nemokamai leidėjai prarasdavo šiuos ankstesnius pirkėjus. Be to, užsisakant vieną laikraščio egzempliorių, visi nariai jo neskaitydavo, tad, turint omenyje mažą laikraščių skaitytojų ir dar menkesnį knygų pirkėjų skaičių, draugijos ragintos prenumeruoti bibliotekoms visus lietuviškus laikraščius ir pirkti kiek galima daugiau knygų, taip pat priimti sprendimą, kad jų nariai užsisakytų bent vieną lietuvišką laikraštį ir pirktų naujų knygų¹³⁷.

Grįžtant prie fondų komplektavimo galima teigti, kad kai kada bibliotekų steigėjai turėjo įsivaizdavimą, kokios jos bus. Pavyzdžiui, Travers Sičio (Mičigano valst.) Simono Daukanto bibliotekos steigėjai buvo nutarę, kad ji bus „liberališka“ ir kaups tiek pasaulietinę, tiek religinę literatūrą (tiesa, su išlyga: atsižvelgiant į tai, kad išeiviai mėgo skaityti religinę literatūrą ir pasakas, nuspręsta nepirkti šių knygų bibliotekos lėšomis, o priimti tik kaip dovanas)¹³⁸. 1902 m. apie 100 knygų lietuvių, anglų ir lenkų kalbomis turėjusi Baltimorės (Merilando valst.) „Lietuvių teatrališka draugyste“ skelbė sieksianti turėti po vieną egzempliorių visų lietuviškų knygų ir visus lietuviškus laikraščius¹³⁹. Kitąsyk draugijų įstatuose buvo lakoniškai apibrežiamas komplektavimo siekis, pavyzdžiui, Čikagos Simono Daukanto draugijos pirmas įstatų punktas skambėjo

118 SMOLEITIS, J. Isz lietuvisku dirvu Amerikoje. *Vienybė lietuvininkų*, 1900, nr. 47.

119 VAICZIULAITIS, P. Isz Tuluca, Ill. *Lietuva*, 1903, saus. 9.

120 Iš lietuviškų dirvų. *Vienybė lietuvininkų*, 1893, gruod. 20.

121 Iš lietuviškų dirvų Amerikoje. *Vienybė lietuvininkų*, 1898, saus. 27.

122 Isz lietuviszku dirvu Amerikoje. *Vienybė lietuvininkų*, 1900, nr. 26.

123 SMOLEITIS, J. Isz lietuvisku dirvu Amerikoje. *Vienybė lietuvininkų*, 1900, nr. 47.

124 Isz Traverso City, Mich. *Lietuva*, 1900, liep. 13.

125 Atsiszaukimas. *Garsas Amerikos lietuvių*, 1897, gruod. 4.

126 Isz Utica, N. Y. *Lietuva*, 1899, birž. 23.

127 Iš lietuviškų dirvų. *Vienybė lietuvininkų*, 1901,

nr. 7.

128 Isz Toluca, Ill. *Lietuva*, 1902, gruod. 12.

129 Isz dirvu lietuviszku Amerikoje. *Vienybė lietuvininkų*, 1900, nr. 4.

130 Peržvalga. *Vienybė lietuvininkų*, 1903, nr. 2.

131 Atsiszaukimas in lietuvius. *Tėvynė*, 1897, nr. 8.

132 Korespondencija. *Vaidelytė*, 1899, lapkr. 4.

133 Isz lietuviszku dirvu Amerikoje. *Vienybė lietuvininkų*, 1900, nr. 26.

134 [Laiškas]. *Lietuviszkas kningynas*, 1897, nr. 9.

135 Waterbury, Conn. *Kardas*, 1896, gruodžio 17.

136 Isz lietuviszku dirvu Amerikoje. *Vienybė lietuvininkų*, 1900, nr. 24.

137 Kaip szelpti tevyniszkus reikalus. *Tėvynė*, 1898, nr. 12.

138 Isz lietuviszku dirvu Amerikoje. *Vienybė lietuvininkų*, 1900, nr. 26.

139 Ten pat, 1902, nr. 14.

taip: *Skelbti mokslą tarp lietuvių, tobulinti lietuvišką kalbą, platinti jos literatūrą. Idant pasiekti savo tikslą, draugystė rūpinsis įsteigti ir užlaikyti knygyną, kuriame rasis lietuviškos knygos ir laikraščiai, o taipogi ir svetimtautiški raštai.*¹⁴⁰ Būdavo, kad komplektavimo principai buvo konkretūs, sakysim, Šenandoa (Pensilvanijos valst.) Maironio klubas iškart nusprendė, jog bibliotekoje nebus jokių *antiklerikališkų raštų*¹⁴¹.

Tačiau, matyt, neretai finansai buvo jei ne pirmasis, tai bent antrasis veiksnys kaupiant fondą. Pavyzdžiui, Toringtono (Konektikuto valst.) SLA kuopa savo bibliotekai už narių sudėtus 9,50 dol. nupirko *reikalingesnes knygas*¹⁴², Mahanoi Sičio (Pensilvanijos valst.) parapijiečiai, sudėję 100 dol. bibliotekos įsteigimui, nutarė užsakyti laikraščius „Saulė“, „Tėvynė“, „Dirva“, „Garsas“, „Lietuva“ ir „Tėvynės sargas“ bei nupirkti 300 knygų¹⁴³. Įdomu, kad Du Boiso „Lietuviškas neprigulmingas klubas“, skyręs bibliotekos komplektavimo pradžiai iš pobūvio gautą pelną – 34,46 dol., – iš jų užsakė laikraščiu, laikydamasis klubo konstitucijos nuostatos, kad šis privalėjo prenumeruoti mažiausiai keturis laikraščius, o jo nariai *suėję skaityti juos*, ir dar nupirko kažkiek knygų¹⁴⁴. Neretai fondas priklausė nuo aukotojų – matyt, bibliotekos, turint omenyje jų skurdumą ir tuometinį leidybinį repertuarą, imdavo, ką kas duodavo, pavyzdžiui, Mahanoi Pleino (Pensilvanijos valst.) SLA kuopos biblioteka savo veiklos pradžioje turėjo 44 knygas, kurių daugumą sudarė „Garso“ leidiniai, nes šis atsiliepė į bibliotekos skelbimą knygas pirkti pigiau ir pardavė jas už pusę kainos¹⁴⁵.

Fondų komplektavimui turėjo įtakos organizacijų ideologinė kryptis ar įvairių asmenų pažiūros, sakysim, Heizeltone (Pensilvanijos valst.) kuriant „Lietuviškojo politinio klubo“ biblioteką, vietos lietuvių kunigas bandė nurodinėti, kokią literatūrą kaupti, pavyzdžiui, užsisakyti „Žvaigždė“, „Kataliką“ ir kitus katalikiškus laikraščius¹⁴⁶, draudė prenumeruoti „Vienybę lietuvininkų“ ir „Lietuvą“ kaip *bedieviškus*¹⁴⁷.

Paprastai fondų kaupimu rūpindavosi už bibliotekos priežiūrą atsakingi asmenys, to meto terminologija, organizacijų knygininkai, bet pasitaikydavo, kad steigiant bibliotekas būdavo sudaromi specialūs komitetai, atsakingi už organizacinius klausimus, įskaitant ir literatūros komplektavimą, kaip kad pasielgė Voterberio (Konektikuto valst.) „Lietuvių polytiszkas klubas“, išrinkęs keturių asmenų komitetą (K. Baltrukonis, K. Kiršėnas, A. Kapočius ir J. Jankauskas)¹⁴⁸. Matyt, draugijų skirti bibliotekininkai tvarkė ir fondus, bet kaip – kone nežinoma. Vienintelė išimtis – Travers Sičio (Mičigano valst.) Simono Daukanto biblioteka. Joje knygos, bibliotekos steigėjų teigimu, buvo suskirstytos į skyrius, konkrečiai: pirmame skyriuje buvo *užlaikomos mokslo knygos visokių atšakų*,

antrame visokios knygos istorizsko turinio apie Lietuvą ir mokslizskos apysakos, trečiame visokio socializtško ir filiozofizsko turinio knygos, ketvirtame visokios dainos, eiles ir teatralizskos knygos, penktame bus vien tik dvasizskos turinio knygos, t. y. tikėjimiškos ir antitikėjimizskos, kurios bus perskirtos į du skyrių, a. ir b., šeštame visokios pasakos, ir visoki laikraszcziai¹⁴⁹. Kalbant apie fondų tvarkymą, nereikia pamiršti ir rūpesčio išsaugoti leidinius, sakysim, spaudoje raginta, kad knygos turėtų būti drucziai apdarytos ir ant antrosios pusės apdarų padėta persarga, kaip skaitytojas turėtų apsieiti su paimtąja knygą¹⁵⁰, dalis lėšų buvo skirta ne tik knygoms išigyti, bet ir joms įrišti¹⁵¹.

Atviras klausimas lieka fondų dydis. Remiantis turimais fragmentiniais duomenimis, galima teigti, kad jie svyrudavo nuo keliasdešimties iki daugiau nei šimto knygų bei pagrindinių išėivijoje ir R. Prūsijoje leistų laikraščių. Išimtis gal būtų draugijos „Želmuo“ biblioteka, kurioje buvo daugiau nei du šimtai knygų ir daugiau nei dešimties (tarp jų – devynių, leistų JAV) laikraščių įvairių metų komplektai, tačiau knygų lietuvių kalba buvo 74¹⁵². Žinoma, viena vertus, tai lėmė finansai, kita vertus, leidybinio repertuaro apimtis. Sakysim, turint omenyje, kad knygų kainos varijavo nuo penkių iki 20 ar daugiau centų, o retu atveju – dolerio, iš pirmo žvilgsnio, skyrus komplektavimui kad ir šimtą dolerių, buvo galima išigyti daugiau nei porą šimtų knygų, tačiau kitąsyk, tarkim, atsisiakius religinės literatūros komplektavimo, pasirinkimas būdavo ribotas, kaip dar matysime toliau.

140 AMBROSE, Aleksas. *Chicagos lietuvių istorija*, p. 29.

141 Isz lietuviszku dirvų. *Žvaigždė*, 1901, vas. 14.

142 Iš Torrington, Conn. *Lietuva*, 1903, rugs. 11.

143 Vietinai rupescziai. *Tėvynė*, 1899, nr. 1, p. 25–26.

144 Isz lietuviszku dirvu Amerikoje. *Vienybė lietuvininkų*, 1900, nr. 24.

145 [Laiškas]. *Lietuviszkas kningynas*. 1897, nr. 9.

146 Iš lietuviškų dirvų Amerikoje. *Vienybė lietuvininkų*. 1901, Nr. 7.

147 Ten pat.

148 Waterbury, Conn. *Kardas*, 1896, gruod. 17. Žinomos kelių bibliotekininkų pavardės: Mahanoi Pleino (Pensilvanijos valst.) LMD kuopos – Juozas Daukšys (žr.: Iš lietuviškųjų dirvų Amerikoje. *Vienybė lietuvininkų*, 1891, rugs. 23), Delrėjaus (Mičigano valst.) J. Šliūpo draugijos bibliotekos – J. Karevičia (žr.: Isz lietuviszku dirvu Amerikoje.

Vienybė lietuvininkų, 1900, nr. 3.), Travers Sičo (Mičigano valst.) TMD kuopos – Geo Gaubas (Isz lietuviszku dirvu Amerikoje. *Vienybė lietuvininkų*, 1900, nr. 26), Pitstono (Pensilvanijos valst.) vyskupo M. Valančiaus vardo „Lietuviško knygyno draugystės“ bibliotekos – J. Kasulaitis (Isz lietuviszku dirvų. *Žvaigždė*, 1901, vas. 21), Tolukos (Ilinojaus valst.) L.N.P. klubo bibliotekos – V. Šimkus (VAICZIULATIS, P. Isz Tuluca, Ill. *Lietuva*, 1903, saus. 9), Glazgo „Šviesos“ draugijos – P. Dalboka (Korespondencija. *Vaidelytė*, 1899, lapkr. 4).

149 Isz lietuviszku dirvu Amerikoje. *Vienybė lietuvininkų*, 1900, nr. 26.

150 Peržvalga. *Vienybė lietuvininkų*, 1897, kov. 24.

151 Isz lietuviszku dirvu Amerikoje. *Vienybė lietuvininkų*, 1900, nr. 14.

152 ABRAMAVIČIUS, Vladas. Paryžiaus lietuvių draugija „Želmuo“ ..., p. 154–155.

KITA BIBLIOTEKŲ VEIKLA

Kaip minėta, amžininkai į bibliotekas žvelgė ir kaip į savišvietos ir švietimo vietą, sakysim, jau pirmos žinomos Mahanoi Sityje (Pensilvanijos valst.) įkurtos bibliotekos steigėjai kvietė ateiti nemokančiuosius skaityti ir bent jau pasiklausti, kaip skaito kiti¹⁵³. Vakarais skaitymus rengė ir biblioteką Pitstone įkūrusi blaivybės draugija¹⁵⁴, du kartus per savaitę į skaitymus bibliotekoje ne savo narius kvietė Spring Valio (Ilinojaus valst.) „Sūnų Lietuvos didvyrių“ biblioteka¹⁵⁵. Pitsbergo lietuviška knygyno draugystė 1900 m. nutarė įkurti lietuvišką mokyklą¹⁵⁶.

Neretai bibliotekų steigimas buvo susijęs su vadinamosiomis prakalbotomis visuomeninėmis-kultūrinėmis temomis, kur dažnai kalbėta ir apie skaitymo bei bibliotekų svarbą. Šios temos nebūdavo pamirštos ir bibliotekų rengtose prakalbose, pavyzdžiui, 1900 m. rugsėjo 30 d. prakalbose, skirtose dr. J. Basanavičiaus vardo draugijai ir jos bibliotekai Lorensė (Masačusetso valst.), draugijos pirmininkas Šekis kalbėjo apie bibliotekos svarbą, A. Ramanauskas – savišvietos naudą ir politinius persekiojimus Lietuvoje, P. Uždrinys – politinę išieivių veiklą, K. Gediminas – J. Basanavičiaus veiklą ir bibliotekos svarbą, o V. Kaunas kritikavo kunigus už kitaminčių persekiojimą¹⁵⁷.

Iš kitų, ne visai būdingų bibliotekoms, funkcijų dar galima paminėti leidybą ir prekybą spauda, pavyzdžiui, „Vyskupo Motiejaus Valančiausko skaitinyčios draugija“ dideliu tiražu išleido tam tikras priemones, skirtas norintiems išmokti skaityti ir rašyti beraščiams¹⁵⁸, Pitstone (Pensilvanijos valst.) vyskupo M. Valančiaus vardo „Lietuviško knygyno draugystė“ prisidėjo prie jubiliejinio M. Valančiaus raštų išleidimo¹⁵⁹. Kaip minėta, prekybą spauda bibliotekose amžininkai traktavo kaip priemonę lėšų jų veiklai gauti¹⁶⁰. Ja užsiėmė Šenandou (Pensilvanijos valst.) „Socialistiška lietuviška“ biblioteka (prekiavo laikraščiu „Apšvieta“ ir J. Šliūpo knygomis „Lietuviški raštai ir raštininkai“, „Lietuvos mesijas“ ir J. Šliūpo bei A. Burbos „Bestiality of Russian czardom“, šiuo atveju dar galima kalbėti ir apie bibliotekos steigėjams ideologiškai artimos literatūros sklaidą)¹⁶¹ bei Toringtono (Konektikuto valst.) SLA kuopos biblioteka¹⁶².

Kaip minėta, bibliotekų egzistavimas ir jų veikla kėlė nemažai aistrų, neretai liberalioje išieivių spaudoje galima rasti pranešimų apie kunigų išpuolius prieš bibliotekas ar jų renginius, tokių kaip 1900 m. „Vienybėje lietuvininkų“ skelbtą žinią, jog Lorenso (Masačusetso valst.) kun. Gricius ragino žmones neiti į dr. J. Basanavičiaus bibliotekos naudai rengtą pobūvį, kvietė skaityti tik „Saulę“, „Kataliką“ ir „Bažnyčios tarną“¹⁶³, ar pranešimą iš Spring Valio (Ilinojaus valst.), kad „Sūnų Lietuvos didvyrių“ draugijos bibliotekos steigėjai, rengę

skaitymus ir ne savo draugijos nariams, užsitraukė *didžiausią neapykantą nuo savo brolių tamsuolių ir persekojimą dar. Kitaip jie mūsų nevadina, kaip „bedieviais ir szliuptarniais*¹⁶⁴.

Bibliotekų svarbą liudija ir pastangos perimti jų kontrolę, pavyzdžiui, vienu metu Čikagoje kun. M. Kriaučiūnui pavyko paimti į savo rankas Simono Daukanto draugiją, tačiau, po kelerių metų liberalių pažiūrų nariams atsiėmus draugijos vadovybę, kunigas atsisakė grąžinti parapijos svetainėje laikytas draugijos bibliotekos knygas. Draugija padavė kun. M. Kriaučiūnui ir teismą, pateikdama jo pagrobtų knygų sąrašą su jų kainomis, ir teisėjas priėmė jai palankų sprendimą – liepė kunigui sumokėti draugijai 185 dol.¹⁶⁵ 1901 m. Filadelfijos (Pensilvanijos valst.) lietuviams susipykus su kun. J. Kaulakiu dėl parapijos turto valdymo, kovos įkaite tapo ir bažnyčios salėje laikyta moterų Gyvojo rožančiaus draugijos biblioteka – moterims pareikalavus knygų, kunigas atsisakė, todėl draugija rengėsi *areštuoti kunigą už užgriebimą ne jam prigulinczso knygyno*, net sudarė devynių narių komitetą reikalui iširti¹⁶⁶.

Žinoma, toks kai kurių kunigų nusiteikimas, neigiamas nemažos dalies išeiivių požiūris į švietimą ir skaitymą negalėjo neatsiliepti bibliotekų sklaidai ir jų stiprėjimui (pavyzdžiui, vienos draugijos susirinkime užsiminus apie bibliotekos steigimą *kaip sušuko veik visi ant to žmogaus, lyg sudraskyti norėdami*¹⁶⁷), spaudoje vis pasitaikydavo pranešimų apie prastai lankomas bibliotekas, kaip Bruklino lietuvių klubo *dėl silpno lietuvių susipratimo*¹⁶⁸, ar visai nenaudotas, kaip Šenandou (Pensilvanijos valst.) M. Valančiaus vardo parapijos biblioteka¹⁶⁹. Matyt, tai nulėmė ne vienos jų greita baigtis ar steigimo iniciatorių pasitraukimas,

153 Žines. *Saulė*, 1890, kovo 20.

154 Amerikos kolonijose. *Tėvynė*, 1897, nr. 11, p. 346.

155 SPRINGVALIETIS, J. Iš lietuviškų dirvų Amerikoje. *Vienybė lietuvininkų*, 1898, geg. 19.

156 Reikale lietuviszko mokintojaus. *Vienybė lietuvininkų*, 1900, nr. 11.

157 Iš lietuviszku dirvų Amerikoje. *Vienybė lietuvininkų*, 1900, nr. 21.

158 Amerikos lietuvių kronika 1892–1893.

Žvaigždė, 1930, nr. 1, p. 16.

159 Isz lietuviszku dirvų. *Žvaigždė*, 1901, vas. 21.

160 Mus reikalai. *Kardas*, 1897, vas. 2.

161 Isz Shenandoah. Pa. *Lietuva*, 1901, liep. 19.

162 Iš Torrington, Conn. *Lietuva*, 1903, rugs. 11.

163 Iš lietuviszku dirvų Amerikoje. *Vienybė lietuvininkų*, 1900, nr. 41.

164 SPRINGVALIETIS, J. Iš lietuviškų dirvų Amerikoje. *Vienybė lietuvininkų*, 1898, geg. 19.

165 AMBROSE, Aleksas. *Chicagos lietuvių istorija*, p. 31. Matyt, šie pinigai tapo naujo draugijos bibliotekos fondo komplektavimo pagrindu, o kunigas pasiliktas knygas perdavė jo 1899 m. įkurtai Saldžiausios širdies viešpaties Jėzaus draugijai Čikagoje, nes jos įstatuose buvo nurodyta, kad nariai privalėjo kas mėnesį perskaityti mažiausiai vieną knygą iš bibliotekos (ten pat, p. 37).

166 Isz lietuviszku dirvu Amerikoje. *Vienybė lietuvininkų*, 1901, nr. 17.

167 ŽVALGUTIS. Iš lietuviškų dirvų. *Vienybė lietuvininkų*, 1898, gruod. 22.

168 Iš lietuviškų dirvų Amerikoje. *Vienybė lietuvininkų*, 1898, vas. 10.

169 [Redakcinė skiltis]. *Viltis*, 1899, kov. 11.

kaip, pavyzdžiui, nutiko su „Bendrystės skaitymo knygų“ biblioteka, kai kun. V. Varnagiris paliko Glazgą – ji sunyko per kelis mėnesius, anot amžininkų, knygas žmonės išnešiojo ir sudraskė¹⁷⁰. Taip pat neretai bibliotekose išeiviai rinkdavosi palošti ar išgerti, kaip A. Burbos vardo bibliotekoje (o skaitomiausia knyga buvo „Sapnininkas“, nes atėję į susirinkimus nepraleisdavo progos pasitikrinti, ką reiškė jų sapnai)¹⁷¹, to paties ateidavo ir Elizabeto (Niujorko valst.) „Politiško apšvietos pašalpinio klubo“ bibliotekos lankytojai¹⁷².

Tačiau vis dėlto galima pastebėti ir teigiamų poslinkių – XX a. pradžioje spaudoje dažnėjo pranešimų apie sėkmingai veikusias bibliotekas, kaip Travers Sičio (Mičigano valst.) TMD kuopos, kurios skaitytojai elgėsi *išmintingai* – perskaitė knygą gražindavo ir stengėsi paimti *kitą kuo geriausio turinio*¹⁷³, bibliotekoje skaitė visi Tolukos (Ilinojaus valst.) L.N.P. klubo nariai¹⁷⁴.

LIETUVIŠKA SPAUDA KITATAUČIŲ BIBLIOTEKOSE

Išeiviai užtiko lietuviškų ir lituanistinių knygų JAV bibliotekose dar imigracijai išibėgėjant – „Aušroje“ teigta, jog Harvardo universiteto bibliotekoje buvo kažkokios dešimt *knėgu lietuvininku eilių surinktu isz dainininku žodžiu*¹⁷⁵; jau minėtoje Bostono viešojoje bibliotekoje apsilankęs lietuvis užtiko kataloge stalčių su užrašu „Lithuania“, kuriame buvo pora dešimčių kortelių¹⁷⁶. Reikia pastebėti, kad XIX a. JAV užplūdus imigrantams iš Rytų ir Pietų Europos, viešosios bibliotekos traktuotos kaip viena iš priemonių, galinčių padėti juos amerikanizuoti, padaryti gerais patriotais, kurtos ir vykdytos atitinkamos programos¹⁷⁷, matyt, atsižvelgiant į tai bibliotekose pradėta kaupti literatūra naujųjų imigrantų kalbomis.

Savo ruožtu, lietuviai greitai suprato, kad lengviausias būdas išspręsti bibliotekos klausimą – reikalauti iš miestų administracijų, kad viešosiose bibliotekose būtų lietuviškos spaudos, tiesa, tokia galimybė egzistavo tik didesnių miestų bibliotekose¹⁷⁸. Spaudoje ne kartą raginta pasinaudoti šia galimybe, pavyzdžiui, 1897 m. „Vienybėje lietuvininkų“ pasirodė kvietimas Čikagos ir kitų didesnių miestų lietuviams lankytis vietos viešosiose bibliotekose¹⁷⁹, o 1901 m., pagarsinus, kad Čikagoje planuota statyti naują didelę biblioteką, kur turėjo būti apie 1,5 mln. knygų ir 500 vietų skaitykla, vietos lietuviai kviešti pasirūpinti, kad joje būtų ir lietuviškų knygų¹⁸⁰.

Būta pastangų, kad lietuviška spauda patektų ir į kitas bibliotekas, sakysim, 1893 m. J. Šliūpas, apsilankęs angliakasių ligoninėje Ašlande (Pensilvanijos valst.) ir apžiūrėjęs jos biblioteką, kur buvo angliškos, vokiškos ir lenkiškos spaudos, žadėjo parūpinti jai lietuviškos ir ragino išeivių leidėjus siųsti savo lei-

dinius ne tik šiai, bet ir kitų Pensilvanijos ligoninių bibliotekoms¹⁸¹. 1897 m. V. Ambrozevyčius perdavė porą knygų ir po kelis numerius visų JAV leistų lietuviškų laikraščių Filadelfijos „Commercial museum“ bibliotekai¹⁸².

Grižtant prie viešųjų bibliotekų, galima teigti, kad, ko gero, pirma žinia apie konkrečius žingsnius, kad lietuviška spauda patektų į šias bibliotekas, siekia 1892 m., kai „Vienybė lietuvninkų“ pranešė, jog kažkokia draugija Čikagoje rūpinosi, kad miesto valdžia parūpintų lietuviškų knygų Čikagos bibliotekai¹⁸³. Iš vėlesnių mėginimų žinoma, kad 1898 m. Niuarko „Palangos Juzės draugija“ ketino rašyti *apšvietimo viršininkui, kad į miesto knygyną parūpintų lietuviškas knygas ir laikraščius, kaip kad lenkams parūpino*¹⁸⁴, ir pasiekė savo 1900 m.¹⁸⁵; 1900 m. Voterberio (Konektikuto valst.) „Politinis lietuviškas klubas“ išrūpino, kad miesto bibliotekoje būtų lietuviškos spaudos¹⁸⁶. Taip pat žinoma, kad lietuviškų knygų buvo Bostono, Klivlando, Manholo (Pensilvanijos valst.) Carnegie bibliotekose¹⁸⁷, tačiau ne tiek, kiek amžininkams norėjosi. Be to, ne visi tam ir pritarė, sakysim, kai 1898 m. pabaigoje Klivlande buvo įkurta aštuonių narių „Lietuvių blaivystės ir mokslo draugystė“, kurios vienu siekiu buvo parūpinti

170 Lietuviai Anglijoje. *Katalikas*, 1900, lapkr. 18.

171 Isz dirvų lietuvszkų Amerikoje. *Vienybė lietuvninkų*, 1900, nr. 17.

172 Ten pat, 1901, nr. 2.

173 Isz Traverso City, Mich. *Lietuva*, 1900, liep. 13.

174 Vaicziulaitis, P. Isz Tuluca, Ill. *Lietuva*, 1903, saus. 9.

175 Ilgis. [Korespondencija]. *Aušra*, 1884, nr. 7–8.

176 Pateikiami pavadinimai taip, kaip jie buvo nurašyti: 1. *Codex diplomaticus Lithuaniae*; 2. *zur Anthropologie der Littauer*; 3. *Litauen und der Littauer*; 4. *Litaische volkslieder, und Maerchen, aus dem Preussischen un dem Russischen Littauen gesammelt*; 5. *Littausiche volksgessenge*; 6. *Die Mythen, sagen und Legenden der Zemaiten*. 7. *Geschichte von Littauen*. 8. *Handbusch der Litaischen sprache*. 9. *Littausches Elementarbuch*. 10. *Cycle-Littauen*. 11. *Verleichende Grammatik des Sanskrites*. 12. *Woerterbuch der Littauschen Sprache (Kurszaiczio)*. 13. *Woerterbuch der Littauschen sprache (Nesselmann)*. 14. *Litaische Dichtungen*. 15. *Monsieur Thadee (Ponas Tadeuzas)*. 16. *Littausche volkslieder*. 17. *Die volkssaeger Littauens*. 18. *Ueber volkssaeger Littauens*. 18. *Ueber den Zusammenhang des litlslavischen und germanischen sprachstamms*.

19. *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentium edite ex tabularis Vaticanis dipromta collecta ec serie chronologica*. 20. *O litewskich, polskich prowach o ich duchu I o rzeczach zawartych w pierwszym statucie dla Litwy*. 21. *Charakterystyka antropologiczna Litwiniow z okolic Olity*. 22. *Codez epistolaris Vitolgi, magni ducis Lithuanise*. (žr.: KELEIVIS. Bostono knygynas. *Vienybė lietuvninkų*, 1901, nr. 15).

177 HARRIS, Michael H. *The role of the public library...*, p. 13.

178 Jau laikas! *Vienybė lietuvninkų*, 1894, liep. 17.

179 Peržvalga. *Vienybė lietuvninkų*, 1897, kov. 24.

180 Vietinės naujienos. *Lietuva*, 1901, kov. 1.

181 ŠLIŪPAS, Jonas. Angliakasiu szpitole Ashlan Garsas, 1893, rugp. 31.

182 Lietuviszka kronika. *Tėvynė*, 1897, nr. 9.

183 Iš lietuviškų dirvų. *Vienybė lietuvninkų*, 1892, liep. 3.

184 Iš lietuviškų dirvų. *Vienybė lietuvninkų*, 1898, lapkr. 10.

185 Isz lietuviszku dirvu Amerikoje. *Vienybė lietuvninkų*, 1900, nr. 40.

186 Tautiška dirva. *Katalikas*, 1900, lapkr. 15.

187 Peržvalga. *Vienybė lietuvninkų*, 1903, nr. 36.

miesto bibliotekai lietuviškos spaudos už miesto lėšas¹⁸⁸, kažkas susirinkime šaukė: *ir pačių su vaikais pragersiu, bet mokslas ir blaivystė mūsų mieste tarp lietuvių negyvuos*¹⁸⁹.

Kai kas lietuviškos spaudos patekimą į JAV viešąsias bibliotekas traktavo kaip dar vieną būdą garsinti lietuvių vardą tarp kitataučių (esą, prie to būtų prisidėjęs knygų ir laikraščių patekimas į bibliotekų katalogus¹⁹⁰), tačiau būta, kad ši lazda atsisukdavo ir antru galu. Pavyzdžiui, kai 1899 m. Klivlando „Blai-vybės ir mokslo draugijos“ pastangomis, padedant kažkokiam universiteto darbuotojui, pavyko pasiekti, kad miesto administracija skirtų 500 dol. mies-to bibliotekai lietuviškai spaudai pirkti, tam buvo sudaryta komisija iš vieno amerikiečio, kažkokio Betti ir medicinos studento Dilionio. Bibliotekai nuta-rus nupirkti visas lietuviškas knygas, išskyrus religines, pastarajam buvo pa-vesta sudaryti jų sąrašą. Tačiau, kai šis užbaigė darbą, paaiškėjo, kad bendra į sąrašą įtrauktų knygų vertė siekė 70 dol. Bibliotekos direktoriui pasmalsavus, kaip taip nutiko, kad lietuviai gyrėsi, jog jų kalba seniausia, o visai literatūrai nupirkti nereikėjo ir šimto dolerių, Dilionis pamėgino paaiškinti, bet vėlgi su-laukė dar vieno nemalonaus klausimo, kaip 30 metų gyvendami laisvoje šalyje lietuviai nesugebėjo deramai pasirūpinti sava literatūra. Tuomet Dilionis visą kaltę suvertė dvasininkijai, esą, ši ragino aukoti tik bažnyčių statybai ir draudė žmonėms skaityti. Išeivių spaudai jis taip teigė: *Na ar negražu persistatyti sve-timtauciams su mūsų darbais?!¹⁹¹*

Nedarė garbės ir tai, kad viešosiose bibliotekose mažai kas skaitė lietuvišką spaudą, o kai kur gražiai įrištos knygos apskritai stovėdavo niekieno neliestos ir, pavyzdžiui, Niuarke (Niujorko valst.) veikusiai „Palangos Juzės“ draugijai ir ypač aktyviam jos prezidentui M. Ambrazevičiui tai tapo kliūtimi pasiekti, kad vietos viešoji biblioteka įsigytų visas tuo metu prieinamas lietuviškas knygas bei laikraščius¹⁹². Toks lietuvių elgesys (knygų naudos nesupratimas ir neskaity-mas) tapo pretekstu Čikagos viešosios bibliotekos direktoriui Frederickui Hen-ry'ui Hildui atsisakyti įsigyti lietuviškos spaudos (bet ir vietos lietuviai nelabai tuo rūpinosi, jei tikėsime laikraščiu „Katalikas“; šis dusyk tuščiai ragino juos siųsti atitinkamą peticiją miesto administracijai)¹⁹³. Beje, net ir pasiekus, kad viešojoje bibliotekoje būtų lietuviškos spaudos, tarp išėivių vėlgi būta nesuta-rimų – kokios. Sakysim, kažkas pasirūpino, kad Vusterio (Konektikuto valst.) bibliotekai vietoj laikraščių „Lietuva“ ir „Vienybė lietuvininkų“ būtų siunčiami „Žvaigždė“ ir „Saulė“, o iš parengto pirkti knygų sąrašo kaip anarchistiškos būtų išbrauktos „Lietuvos“ išleistos mokslo populiarinimo knygos, tad tik po tam tikrų kovų akcijos iniciatoriams pavyko pasiekti, kad 1904 m. bibliotekoje atsi-rastų ne tik JAV, bet ir R. Prūsijoje išleistos lietuviškos spaudos¹⁹⁴.

Kaip ir daugelio veiklos sričių, taip ir bibliotekų steigimo patirties išėivijoje semtasi iš kitų tautų ir amerikiečių viešųjų bibliotekų veiklos, o į pačias bibliotekas žiūrėta kaip į tam tikrą misijos, visų pirma, patriotinės ir šviečiamosios, įgyvendinimo vietą. Bibliotekų veikla sieta su tuo metu išėivijoje aktualiū daugelio išėivių išsilavinimo pagrindų įgijimu ir geresnio išsilavinimo siekimu, skaitymo įgūdžių ugdymu, tikslais, kurie buvo svarbūs vykstant ideologinei diferenciacijai išėivijoje, siekiant geresnių darbo sąlygų ir uždarbių, kova su išplitusiu girtuokliavimu, savos inteligentijos ugdymu. Negausi inteligentija lėmė asmeninių bibliotekų retumą, taip pat prisidėjo ir prie gan lėto viešo pobūdžio išėivių bibliotekų atsiradimo ir augimo, nepaisant spaudos raginimo jas steigti. Daugiausia inteligentų ar kiek labiau išsilavinusių išėivių dėka bibliotekas kūrė arba specialiai tam sukurtos draugijos, arba kitos institucijos (įvairios draugijos, klubai ir kt.), pirmiausia gausiausiai lietuvių apgyventose Pensilvanijos, Mičigano, Konektikuto ir keliose vadinamosios Rytinės pakrantės valstijose.

Nors ir suvokta archyvinė bibliotekų funkcija ir planuota kurti biblioteką, kaupiančią visą lietuvišką ir lituanistinę kitataučių literatūrą, tačiau iš to liko tik užuomazgos; išėivių bibliotekos savo veikloje orientavosi į viešosios bibliotekos modelį, tiesa, atsižvelgdamos į laiko sąlygas, pirmiausia – finansines. Jos turėjo įtakos organizacinėms struktūroms (pirmiausia – specialių bibliotekų steigimui ir išlaikymui skirtų draugijų kūrimui), paslaugų apmokestinimui, bibliotekų išlaikymui ir plėtrai, fondų komplektavimo apimtims. Bibliotekų darbo laiką lėmė už jas atsakingų asmenų galimybės, nes jie dirbo visuomeniniais pagrindais; kai kuriose bibliotekose knygos buvo išduodamos į namus, kai kuriose būdavo leidžiama skaityti tik vietoje, bibliotekos, o kartu ir skaityklos patalpose. Lėšos bibliotekoms išlaikyti buvo kaupiamos iš narystės ir naudojimosi bibliotekomis mokesčių, renginių bibliotekų naudai pelno ir kitų, netipiškų bibliotekoms veiklų (pavyzdžiui, prekybos spauda), jų stoką komplektavimo darbams stengtasi kompensuoti kreipimaisi į leidėjus, prašant paaukoti savo leidinių, tačiau toks siekis neigiamai atsiliepdavo leidybos plėtrai. Nors lėšos

188 Iš lietuviškų dirvų Amerikoje. *Vienybė lietuvininkų*, 1898, gruod. 1.

189 BUDINSKAS, V. Iš lietuviškų dirvų. *Vienybė lietuvininkų*, 1898, gruod. 22.

190 Isz lietuviszkų dirvų Amerikoje. *Vienybė lietuvininkų*, 1900, nr. 2.

191 Isz lietuvisku dirvu Amerikoje. *Vienybė*

lietuvininkų, 1899, vas. 5.

192 Isz lietuviszku dirvu Amerikoje. *Vienybė lietuvininkų*, 1900, nr. 40.

193 Peržvalga. *Vienybė lietuvininkų*, 1903, nr. 36.

194 APSKURDĖLIS. Isz lietuviszku dirvu Amerikoje. *Vienybė lietuvininkų*, 1904, nr. 6.

turėjo didelę įtaką fondų komplektavimui, tačiau kai kurios bibliotekos stengėsi laikytis iš anksto numatytos politikos, pavyzdžiui, kaupti visą tuometinę spaudą ar tam tikrą jos dalį, pavyzdžiui, tik pasaulietinę, arba atsisakyti antireliginės literatūros ir kt. Pamažu bibliotekos darėsi svarbiu išeivių spaudos sklaidos kanalu, prisidėjusiu ir prie pačios leidybos stiprėjimo.

XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje labai akcentuota šviečiamoji bibliotekų funkcija. Bibliotekos traktuotos kaip vieta, kur nemokantys gali išmokti skaityti, o turėję švietimo pagrindus – juos sustiprinti. Tačiau ir šiai veiklai, kaip ir apskritai bibliotekų steigimui, jų plėtrai ir stiprėjimui, atsiliepė ir tuometinė išeivijoje vykusi ideologinė diferenciacija, skirtingas išeivijos srovių atstovų požiūris į bibliotekų užduotis. Žemu kultūrinio išeivijos lygiu galima paaiškinti daugelio bibliotekų trumpaamžiškumą, menką naudojimąsi jų paslaugomis.

Šios priežastys neigiamai paveikė ir pastangas aprūpinti JAV viešąsias bibliotekas lietuviška spauda. Nepaisant tuometinės JAV viešųjų bibliotekų politikos ir jų dėmesio imigrantams iš Rytų ir Pietų Europos, kai kurios bibliotekos, matydamos lietuvių išeivių menką susidomėjimą bibliotekų paslaugomis, atsisakydavo komplektuoti lietuvišką spaudą, o kai kuriose vietovėse lietuviai patys neparodydavo deramo dėmesio šiam klausimui.

Vis dėlto turint omenyje to meto išeivijos situaciją, jos raštingumo ir kultūros lygį, reikia pripažinti, kad apie 100 įkurtų ar planuotų steigti bibliotekų per maždaug pusantro dešimtmečio yra nemažas skaičius, atspindėjęs palyginti negausaus entuziastų skaičiaus pastangas ir augusį kultūrinį išeivių bendruomenės lygį. Bibliotekų atsiradimas, jų veikla turėjo įtakos išeivių nusiteikimui ir požiūriui į jas, jos darėsi įprastu reiškiniu lietuvių telkiniuose ir prisidėjo prie švietimo bei lietuviškos leidybos plėtos ir stiprėjimo JAV, taip pat ir kai kurių išeivijos leidinių išsaugojimo iki mūsų dienų.

Literatūra ir šaltiniai

1. ABRAMAVIČIUS, Vladas. Paryžiaus lietuvių draugija „Želmuo“ ir jos biblioteka. *Bibliotekinininkystės ir bibliografijos klausimai*, 1963, t. 3, p. 149–156.
2. AMBROSE, Aleksas. *Chicagos lietuvių istorija*. Čikaga, 1967. 662 p.
3. Amerikos kolonijose. *Tėvynė*, 1897, nr. 11.
4. Apgarsinimas. *Vienybė lietuvininkų*, 1902, nr. 17.
5. Atsiszaukimas. *Garsas Amerikos lietuvių*, 1897, gruod. 4.
6. Atsiszaukimas in lietuvius. *Tėvynė*, 1897, nr. 8.
7. BUDINSKAS, V. Iš lietuviškų dirvų. *Vienybė lietuvininkų*, 1898, gruod. 22.
8. Draugyste „Ausrelė“. *Vienybė lietuvininkų*, 1904, nr. 28, p. 331.
9. HARRIS, Michael H. *The role of the public library in American life: a speculative essay*. University Illinois: Graduate School of Library Science, 1975.
10. Jau laikas! *Vienybė lietuvininkų*, 1894, liep. 17.
11. Ilgis. [Korespondencija]. *Aušra*, 1884, nr. 7–8.
12. Instatai Lietuviškojo balso draugystės. *Lietuviszkasis balsas*, 1885, liep. 30.

13. Iš Brooklyno, N. Y. *Lietuva*, 1903, spal. 16.
14. Isz lietuviszku dirvų Amerikoje. *Vienybė lietuwninkų*, 1891, rugs. 23, spal. 7; 1892, liep. 3; 1893, gruod. 20; 1897, gruod. 2; 1898, saus. 27, vas. 10, gruod. 1; 1899, vas. 5; 1900, nr. 2; 1900, nr. 3–4, 11, 14, 24, 26, 40, 41; 1901, nr. 2, 7, 17, 19; 1902, nr. 14.
15. Isz lietuviszku dirvų. *Žvaigždė*, 1901, vas. 14, 21.
16. Isz Shenandoah. Pa. *Lietuva*, 1901, liep. 19.
17. Isz Toluca, Ill. *Lietuva*, 1902, gruod. 12.
18. Iš Torrington, Conn. *Lietuva*, 1903, rugs. 11.
19. Isz Traverso City, Mich. *Lietuva*, 1900, liep. 13.
20. Isz Utica, N. Y. *Lietuva*, 1899, birž. 23.
21. Kaip szelpti tevniszkus reikalus. *Tėvynė*, 1898, nr. 12.
22. KELEIVIS. Bostono knygnas. *Vienybė lietuwninkų*, 1901, Nr. 15.
23. Knįgnas. *Tėvynė*, 1897, nr. 10.
24. Korespondencija. *Vaidelytė*, 1899, lapkr. 4.
25. Kun. A. Burbos klubas ir knygnas. *Garsas Amerikos lietuvių*, 1899, geg. 25.
26. [Laiškas]. *Lietuviszkas knįgnas*, 1897, nr. 9.
27. Lietuviszka kronika. *Tėvynė*, 1897, nr. 9.
28. Lietuviszkas knygnas. *Lietuva*, 1897, spal. 8.
29. MILUKAS, Antanas. Amerikos lietuvių kronika, 1892–1893. *Žvaigždė*, 1930, nr. 1, p. 10–65.
30. MILUKAS, Antanas. *Amerikos lietuvių profesionalai ir kronika (1890–1893)*. T. 2. Philadelphia, Pa., 1931. 204 p.
31. MILUKAS, Antanas. Ant naudos knįgyno. *Garsas Amerikos lietuvių*, 1898, vas. 24.
32. Mus reikalai. *Kardas*, 1897, vas. 2.
33. Mūsų naujaisi užmanymai. *Lietuva*, 1897, vas. 20.
34. Nauja lietuviszka skaitinyczia. *Lietuva*, 1897, lapkr. 22.
35. NAUJOKAS, Jonas. Darbininkai. *Vienybė lietuwninkų*, 1898, rugpj. 4.
36. PAPRIENIOKAS. Susivienijimo reikaluose. *Žvaigždė*, 1903, birž. 5.
37. Paryžius. *Žvaigždė*, 1901, liep. 18.
38. Peržvalga. *Vienybė lietuwninkų*, 1897, kov. 24; 1903, nr. 2; 1903, nr. 12, nr. 36.
39. Plymouth, Pa. 9 kovo. *Vienybė lietuwninkų*, 1897, kov. 10.
40. Plymouth, Pa. 10 d. sausio. *Vienybė lietuwninkų*, 1893, saus. 11.
41. Plymouth, Pa. 15 sausio. *Vienybė lietuwninkų*, 1895, saus. 16.
42. Prezidentas Suv. L.A. Reikaluose knygyne. *Tėvynė*, 1897, nr. 6.
43. RAMANAUCKAS, Jonas. Reikale knygyne. *Garsas Amerikos lietuvių*, 1897, rugs. 25.
44. [Redakcinė skiltis]. *Viltis*, 1899, kov. 11.
45. Reikale lietuviszko mokintojaus. *Vienybė lietuwninkų*, 1900, nr. 11.
46. Reikalingi mainieriai. *Vienybė lietuwninkų*, 1904, nr. 40.
47. Reikaluose skaitinyczių. *Lietuva*, 1897, kov. 27.
48. Rusinų seimas. *Vienybė lietuwninkų*, 1901, nr. 2.
49. Seimas „Lietuvių Mokslo Draugystės“. *Vienybė lietuwninkų*, 1891, gruod. 2.
50. Seimas „Lietuvių Mokslo Draugystes Amerikoje“, laikytas Mt. Carmelyje, Pa. *Apszieta*, 1893, nr. 7–8.
51. Skaitinyczios reikaluose. *Lietuva*, 1897, vas. 27.
52. SMOLEITIS, J. Isz lietuviszku dirvu Amerikoje. *Vienybė lietuwninkų*, 1900, nr. 47.
53. SPRINGVALIETIS, J. Iš lietuviszkų dirvų Amerikoje. *Vienybė lietuwninkų*, 1898, geg. 19.
54. Susivienijimas Liet. Amerikoje. *Vienybė lietuwninkų*, 1901, nr. 11.
55. ŠLEKYS, Vincas. Reikale lietuviszku skaitinyczių. *Lietuviszkas knįgnas*, 1897, nr. 2. Parašas: V. Stagaras.
56. ŠLIŪPAS, Jonas. Angliakasiu szpitole Ashlan. *Garsas*, 1893, rugpj. 31.
57. ŠLIŪPIENĖ, Eglė. Knygnai. *Vienybė lietuwninkų*. 1899, vas. 12. Parašas: Lietuvė.
58. Tautiečiai. *Vienybė lietuwninkų*, 1898, geg. 19.
59. Tautiška dirva. *Katalikas*, 1900, lapkr. 15.
60. VAICIULAITIS, J. P. Isz lietuviszku dirvu Amerikoje. *Vienybė lietuwninkų*, 1903, nr. 2.
61. VAICIULAITIS, P. Isz Toluca, Ill. *Lietuva*, 1903, saus. 9.

62. Vietinė kronika. *Tėvynė*, 1899, nr. 4.
 63. Vietinės naujienos. *Lietuva*, 1901, kov. 1.
 64. Vietiniai rupescziai. *Tėvynė*, 1899, nr. 1.
 65. Wardan Teisybes. *Lietuva*, 1898, rugsėjo 30.
 66. Waterbury, Conn. *Kardas*, 1896, gruod. 17.
 67. ŽILIJUS, Jonas. *Lietuviai Amerikoj*. Plymouth, Pa., 1899. 175 p. Jr. Jonas.
 68. Žines. *Saulė*, 1890, kov. 20, geg. 22.
 69. ŽVALGUTIS. Iš lietuviškų dirvų. *Vienybė lietuvininkų*, 1898, gruod. 22.

ISSUES RELATED TO DIASPORA LIBRARIES AND READING IN THE
 PERIODICALS OF LITHUANIAN ÉMIGRÉS IN THE USA
 (TILL 1904)

Remigijus Misiūnas

Summary

A library is a multifaceted phenomenon. This multifacetedness is revealed in the definition of a library, it being a private or public book collection, or an educational institution, the mission of which is to collect, compile and store books as well as provide public access to them. Often, under the influence of historic circumstances, a more significant manifestation of certain aspects of its activity can be observed. This also applies to the role of libraries within the Lithuanian diaspora up to 1904. This article aims at analysing the situation prevailing in the Lithuanian diasporic libraries at that time and the efforts undertaken by the emigrees to compile printed periodicals in the libraries of foreign-born (non-Lithuanian) people. The aim was set to explore the attitude of the Lithuanian emigrants on the role of libraries, analyse the processes of setting up libraries and their activities as well as the efforts to compile Lithuanian periodicals in the foreigners' libraries. Given the lack of research diaspora libraries, the article was prepared mainly on the basis of material collected from the periodicals issued at that time and available to the Lithuanian diaspora.

Based on the collected material, it can be said that the idea of diaspora libraries is often related to the importance of education, self-education and reading, and often refers to the experiences of other nations and US public libraries. A small number of intellectuals among emigrants has resulted in few personal libraries being established and predetermined a seemingly slow emergence and development of emigrant libraries despite the encouragement to set them up. About a hundred libraries are believed to have been established or intended to be established. It was mainly the intellectuals or more educated emigrants who contributed to the process of developing libraries. They were founded by certain associations created specifically for this purpose or by other institutions such as various societies, clubs, etc., mainly concentrated in the numerous communities of Lithuanians living in Pennsylvania, Michigan, Connecticut, and several so-called East Coast states of the United States. It is a fairly impressive figure, considering the conditions under which they were created and developed.

Even though the archival function of libraries was understood and plans were made to create a library, the stock of which would cover the entire Lithuanian literature and the literature written by non-Lithuanians, such a library remained in an embryonic stage. The activities of the emigrants' libraries were more focused on the model of a public library, taking into account the conditions of the time, first of all financial ones. These factors influenced the organizational structures (in particular, the creation of associations for the establishment and maintenance of special libraries), the fees to be paid for using library services by non-members of various associations and libraries, maintenance and development of libraries and the scope of library stock. The working hours and access to press periodicals depended on the availability of the persons responsible for the libraries, as they worked on a voluntary basis. Thus, in some libraries, books could be taken home, whereas in other libraries reading was only allowed on site, within the premises of a library, which served as a reading room as well. The funds for libraries' maintenance were raised from the membership fees and library fees, the profit obtained from library-related events and other activities, not characteristic of libraries (for example, commercial press). Attempts were made to compensate shortage of funds by directly addressing publishers and asking them to donate their publications to library stock. However, such an attempt had an adverse effect on the development of publishing. Although funds had a significant impact on compiling collections, some libraries tried to follow a predetermined policy, for example, that of collecting and compiling all the press of the time or a certain part of it, compiling only secular literature or refusing to collect antireligious literature, etc.

In the end of the 19 – beginning of the 20th century, the educational function of the library was highlighted, with library seen as a place where illiterate persons could learn to read, and those having basic education could further develop their skills. However, this activity, as well as the establishment of libraries in general, was influenced by the ideological differentiation that was prevailing within the Lithuanian diaspora at that time and different attitudes among emigrants towards library tasks. These factors and a low level of education among the emigrants account for a short existence of the majority of these libraries and scanty usage of library services.

These factors had a negative effect on the attempts to supply the US public libraries with Lithuanian press periodicals. Despite the policies implemented by the then US public libraries and their attention to immigrants from eastern and southern Europe, some libraries, witnessing the lack of interest among Lithuanian emigrants in using library services, they refused to compile the Lithuanian press in their library stock. Furthermore, sometimes Lithuanians themselves did not show proper interest to promote Lithuanian periodicals.

Still, considering the situation in the Lithuanian diaspora of those days, the prevailing level of literacy and culture among its members, it must be recognized that around a hundred libraries which were found or planned to be established during the period of a decade and a half is a considerable number, reflecting the efforts undertaken by a relatively small group of enthusiasts. The emergence of libraries and their activities influenced the mindset and attitudes of emigrants. In the course of time, libraries became a common phenomenon in Lithuanian communities, contributing to the development and strengthening of education and Lithuanian publishing in the United States.

KEY WORDS: libraries, Lithuanian diaspora, publishing activities, reading.

*Įteikta 2018 m. kovo 15 d.
Priimta 2018 m. balandžio 9 d.*